

Inhoudsopgave

1.1 Unieke tijden: de uitdagingen	2
1.2 De Rode Draad: Iedereen telt mee	5
1.3 Nieuwe Kansen: de hervormingen.....	8
2. Onze keuzes	12
2.1 Emancipatie, onderwijs en cultuur.....	12
2.2 Werk en inkomen	18
2.3 Ondernemerschap	24
2.4 Een duurzame toekomst.....	26
2.5 Zorg.....	29
2.6 Samen leven in buurt of wijk.....	33
2.7 Wonen.....	39
2.8 Burger en Bestuur	41
2.9 Nederland in een betere wereld.....	45
bijlage Financiële onderbouwing.....	50

1.1 Unieke tijden: de uitdagingen

Hoe mobiliseren we de kracht van Nederland? Dat is de grote politieke vraag de komende jaren.

Maar als het lukt, kunnen we ook heel wat aan. Zelfs na de heftigste economische crisis van de laatste tachtig jaar is Nederland één van de rijkste landen ter wereld. Nederlanders behoren tot de gelukkigste mensen op aarde. Hoe heftig die crisis ook is, we zijn en blijven een land dat barst van talent, met goede collectieve voorzieningen, initiatiefrijke ondernemers en hardwerkende burgers.

Die kracht van Nederland hebben we de komende jaren hard nodig. We staan als samenleving voor grote en unieke uitdagingen. Terugklimmen uit de crisis, de overheidsfinanciën gezond maken, de wereldeconomie verduurzamen, de verzorgingsstaat gereed maken voor de vergrijzing, een nieuw saamhorigheidsgevoel smeden dat alle onderlinge verschillen overstijgt – wij geloven dat het kan. Door perspectief te bieden, door eerlijk te delen, door krachten te bundelen en door niemand aan de kant te laten staan.

1.1.1 De crisis

De wereld klimt uit het dal omhoog. Een dal waar we met zijn allen in terecht zijn gekomen door wangedrag binnen financiële instellingen en door falend toezicht. Maar ook door een volstrekt naïef geloof in de zaligmakende werking van vrije markten, waar de overheid zo ver mogelijk vandaan gehouden moest worden. En zeker ook door de overwinning van hebzucht en korte- termijnbelang op matiging, verantwoordelijkheidsbesef en duurzaamheid.

De crisis begon in financiële markten maar raakte uiteindelijk hele economieën op een manier die niet eerder vertoond was. Banken vielen om, geldstromen droogden op, overal ter wereld moesten overheden te hulp schieten om erger te voorkomen. De tweede klap was zo mogelijk nog harder. De werkloosheid liep op, evenals het aantal faillissementen en we werden allemaal armer.

Gelukkig had de wereld geleerd van de grote crisis in de jaren '30 van de vorige eeuw. Dit keer reageerden overheden. Niet met bezuinigingen, maar juist door de begrotingsteugels te laten vieren. Internationale samenwerking kwam op gang. Protectionisme werd bestreden, hoewel niet altijd met succes.

Ook in Nederland had dat resultaat. Door juist in tijden van crisis te blijven investeren is onze economie niet met 6% maar 'slechts' met 4% gekrompen. We hebben voor 150.000 mensen werkloosheid voorkomen. Mede daarom heeft Nederland momenteel de laagste (jeugd)werkloosheid van Europa.

In de schatkist zijn wel harde klappen gevallen. De extra crisisinvesteringen en het afzien van bezuinigingen bij teruglopende belastinginkomsten droegen bij aan een groot financieringstekort. Vóór de crisis gaven we minder geld uit dan we binnen kregen. Nu is precies het omgekeerde het geval. Een probleem dat we hoe dan ook, vroeg of laat, moeten oplossen. Op andere gebieden is de schade even groot. Bedrijven zijn failliet gegaan. Veel ondernemers zagen hun eigen vermogen als sneeuw voor de zon verdwijnen. Tal van huiseigenaren zijn in de problemen gekomen. Spaar- en pensioenvermogens zijn verschrompeld. En hoe goed we het in internationaal opzicht ook doen, de werkloosheid is sterk toegenomen. Voor iedereen die dat treft, is het een drama.

De klim terug uit het dal is onze eerste grote uitdaging. Fouten uit het verleden mogen we niet opnieuw maken. De oorzaken van de crisis vragen allereerst om een fundamentele herbezinning op de verhouding tussen overheid, markt en toezicht. Maar we moeten ook consequenties verbinden aan het morele verval dat zichtbaar is geworden. Nooit meer mogen wij toestaan dat besmettelijke hebzucht hele economieën aan de rand van de afgrond brengt. Overheden en politici kunnen daar iets aan doen, bijvoorbeeld met streng beloningsbeleid en stevig toezicht. Middelen die aan kracht winnen naarmate we er beter in slagen tot internationale afspraken te komen. Maar uiteindelijk bestaat er geen wereld waarin alle risico's uitgebannen zijn door perfecte regels en onfeilbaar toezicht. Uiteindelijk gaat het om mensen. Om individuen die bereid zijn verantwoordelijk te handelen en zich voor dat handelen volledig te verantwoorden. De taak van de politiek is moreel leiderschap.

1.1.2 Nederland, Europa en de wereld

Financiële markten moeten weer dienstbaar worden aan de reële economie. We moeten het tekort wegwerken. We zullen moeten besparen aan de hand van de ideeën uit de Brede Heroverwegingen. De werkloosheid moet omlaag. De handel moet weer aantrekken. En de economische groei, die zich voorzichtig aandient, moet robuust blijken.

Dat laatste hebben we al lang niet meer alleen in de hand. De Nederlandse economie is onderdeel van de wereldeconomie. We verdienen het gros van ons geld in het buitenland. Gaat het daar goed, dan gaat het goed bij ons. Het Nederlandse bedrijfsleven heeft veel profijt gehad van het openen van wereldmarkten, van het feit dat ondernemers steeds makkelijker over de grens zaken konden doen.

Maar ook in een ander opzicht zijn we economisch steeds sterker verbonden met het buitenland. In Europa spreken we af hoe we economische groei stimuleren zonder in protectionisme te vervallen. We delen met zestien andere landen één munt, de euro. Daarom zijn we erbij gebaat dat ieder land zijn huishoudboekje op orde heeft. Laksheid van de één mag niet ten koste gaan van welvaart bij de ander. Nederland moet zich dus ook houden aan de Europese afspraken om het financieringsstekort weer naar beneden te brengen.

Die internationale verwevenheid is voor onze eigen bestwil. Had Nederland geen deel uitgemaakt van het grote Europa met een sterke gemeenschappelijke munt, dan zouden we de crisis niet zo goed zijn doorgekomen. Maar laten we niet romantiseren. Bedrijven kunnen makkelijk de grens over. Werknemers hebben het nakijken. Het risico dat bedrijven de wijk nemen beperkt overheden in hun handelen. De concurrentie met opkomende economieën elders ter wereld is zo groot, dat we allang niet meer kunnen volstaan met gematigde loonontwikkeling. Wel zullen we het in toenemende mate moeten hebben van innovatief ondernemerschap, van een goed opgeleide beroepsbevolking en van een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Dat vergt veel meer dan lage belastingen. Minstens zo belangrijk zijn stabiele arbeidsverhoudingen, effectieve handhaving van wetten en regels, aantrekkelijk wonen, goede bereikbaarheid en veilige buurten. Neem bijvoorbeeld de Scandinavische landen. De belastingdruk is er verhoudingsgewijs hoog, inkomensverschillen zijn klein – en toch staan zij al jarenlang bovenaan de ranglijstjes van landen met een goed vestigingsklimaat.

De opgave is enorm. We willen én weer groeien na de crisis én de werkloosheid omlaag brengen én de overheidsfinanciën gezond maken én aantrekkelijk blijven voor het internationale bedrijfsleven.

En dat is nog niet alles. We moeten ons ook meer dan ooit realiseren dat reparatie, terug naar het verleden, niet kan en niet moet. Juist nu moeten we onze economische structuur moderniseren omdat de oude niet meer houdbaar is.

1.1.3 De vergrijzing

Nederland wordt in hoog tempo ouder. Kinderen groeien gezonder op, oudere mensen leven langer, nieuwe generaties kunnen steeds langer van leven genieten. Dat is goed nieuws. Maar helemaal zonder problemen is het niet. De eerste babyboomers worden dit jaar 65. Ze staan aan het begin van een golf van uittrede werknemers in ons land. Zij doen een terecht beroep op de welvaartsstaat, maar kunnen steeds minder een bijdrage leveren aan het productieve vermogen van ons land. Rond 2040 bereikt de vergrijzing haar hoogtepunt. Er zullen niet alleen meer oude mensen zijn, er zijn ook steeds minder jonge mensen. Daar tussenin bevindt zich een steeds kleinere groep die onze samenleving draaiende zal moeten houden, met steeds minder tijd en steeds drukkere bezigheden.

Deze dubbele druk, minder jongeren die de arbeidsmarkt opkomen en meer ouderen die er vanaf gaan, levert tenminste twee problemen op. Ten eerste komt de financiering van de verzorgingsstaat in de problemen. Een krimpende beroepsbevolking zal steeds minder kunnen opbrengen om de voorzieningen als goede zorg en goede sociale zekerheid op peil te houden. Tegelijkertijd worden voorzieningen als de AOW en de gezondheidszorg duurder door het toenemend aantal ouderen. Dit wordt maar ten dele gecompenseerd doordat ouderen ook meer belasting gaan betalen over hun steeds hogere aanvullende pensioenen.

Een tweede probleem dreigt op de arbeidsmarkt. Bedrijven, maar zeker ook instellingen in de collectieve sector, zullen tegen grote tekorten aan werknemers oplopen. Hoe houden we straks voldoende docenten voor de klas en voldoende verpleegkundigen aan het bed? Willen we onze economie en onze collectieve voorzieningen overeind houden in een vergrijzende samenleving, dan moeten we behalve een financieringsprobleem ook een arbeidsmarktprobleem oplossen.

Het financieringsprobleem moeten we oplossen door onze publieke sector goedkoper te maken of door er meer voor te betalen. Bezuinigen of belastingverhoging. Maar daar heb je niets aan als er geen mensen zijn om de zaak draaiende te houden. Iedereen, jong of oud, zal dus meer en langer moeten blijven werken.

1.1.4 Duurzaamheid

Innovatie biedt de helpende hand om mensen langer aan het werk te houden. Daarvan bestaan, zeker in de zorg, vele voorbeelden. Maar innovatie is op verschillende gebieden hard nodig. Vooral bij de verduurzaming van onze economie. We putten de planeet uit en zijn te afhankelijk van een eindige voorraad grondstoffen. We produceren te veel afvalstoffen en belasten zo bodem, water en lucht. Het wil maar niet lukken om op wereldschaal het klimaatprobleem, de opwarming van de aarde, dichter bij een oplossing te brengen.

Dit vraagt om grote aanpassingen in economie en samenleving. Een kwestie van solidariteit tussen onze en volgende generaties- maar ook tussen ons en mensen in ontwikkelingslanden.

Aanpassingen die bepaald niet pijnloos zullen zijn: aanpassingen in consumptiepatronen, aanpassingen in prijzen, aanpassingen in waar we ons geld mee verdienen.

Die aanpassingen zullen veel van ons vergen. De grote stap zullen we de komende jaren moeten zetten. Uitstel maakt de oplossing alleen maar duurder. Het perspectief is aanlokkelijk: de aarde in betere staat aan onze kinderen overdragen dan we haar zelf aangetroffen hebben.

1.1.5 En wat betekent dit voor mij?

Herstel na de crisis, op de been blijven in een globaliserende economie, de verzorgingsstaat aanpassen aan de vergrijzing en de economie aanpassen aan de noodzaak van duurzaamheid. Juist de opeenstapeling van uitdagingen maakt de huidige tijd uniek in de geschiedenis van de samenleving.

Kunnen we dat allemaal wel aan, zullen vele mensen zich afvragen? Wat is wijsheid als we de uitdagingen te lijf gaan? Wie ontspringt de dans? Wie betaalt de rekening? Wie moet er langer werken? Welke subsidie wordt minder? Welke belasting gaat omhoog? Is mijn zorg nog betaalbaar als ik straks oud ben? Staan er nog wel voldoende docenten voor de klas als mijn kinderen naar school gaan?

Zo bezien is het begrijpelijk dat de onzekerheid toeslaat in veel Westerse landen. Grote groepen in de middenklasse zijn pessimistisch over de toekomst. Voor het eerst sinds lange tijd zijn mensen er niet zo zeker van dat de generatie na hen het beter krijgt. En al zijn ze tevreden met hun eigen leven, dan zijn ze vaak een stuk somberder over de samenleving.

Veel mensen voelen zich onvoldoende vertegenwoordigd in het politieke systeem. Ze voelen zich machteloos tegenover grote ontwikkelingen die zich buiten hen om lijken voor te doen en waar zij zelf geen greep op lijken te hebben. Niet alleen machteloos maar ook onbegrepen en niet gewaardeerd. En in welke onderlinge verhouding deze gevoelens ook bij mensen spelen, ze vormen tezamen een cocktail van frustratie met politiek, democratie en overheid.

Deze gevoelens van vervreemding en –in essentie- onveiligheid spelen mede op door het ongemak dat mensen ervaren bij veranderingen in bevolkingssamenstelling die iedereen kan zien. Veel, soms grote, culturele en religieuze verschillen. Steeds meer talen. Minder duidelijke identiteiten. De veiligheid en geborgenheid van mensen in hun eigen kleine wereld staan onder druk. Juist in een tijd waarin mensen dat het hardst nodig hebben, vanwege de grote veranderingen op wereldschaal die op ons afkomen.

Daarmee is de grootste uitdaging van deze tijd geschetst: hoe organiseren we de kracht van Nederland over alle verschillen, vervreemding, ongemakken en misverstanden heen?

1.2 De Rode Draad: Iedereen telt mee

Wij weten dat het moet en wij weten dat het kan. Leidende gedachte daarbij is dat iedereen in ons land mee moet doen en mee moet kunnen doen. Ieder op zijn of haar eigen manier. Iedereen moet de komende jaren zijn of haar bijdrage leveren, groot of klein, aan het oplossen van de grote problemen van deze tijd. Dat vraagt om perspectief. En om de zekerheid dat, in goede en slechte tijden, de lusten en lasten eerlijk verdeeld worden. Het vraagt ook om het vermogen morele helderheid te verschaffen, bruggen te slaan, iedereen het gevoel te geven er

bij te horen en iedereen aan te sporen mee te doen. Voor ons is daarbij het volgende essentieel.

1.2.1 Een Vitale Rechtstaat

Nederland is altijd een land van minderheden geweest. Minderheden die er altijd in geslaagd zijn op een fatsoenlijke manier samen te leven. Vaak uit eigenbelang: wie anderen de kans gaf, kreeg ook zelf kansen. Wie anderen bescherming bood, werd ook zelf beschermd. Onze Grondwet en rechtstaat zijn van die wederkerigheid doordrenkt. Daarom zijn ze juist nu cruciaal. Juist nu het vermogen om te denken in termen van een gemeenschappelijk belang en een gemeenschappelijke toekomst onder druk staat.

Dat geldt zeker ook voor één van de grote sociale kwesties van deze tijd: hoe nieuwkomers en hun kinderen en kindskinderen een volwaardige plek in onze samenleving krijgen. Onze meest recente geschiedenis heeft ons geleerd dat dit meestal niet vanzelf gaat. En daar waar het wel vanzelf gaat, duurt het vaak (te) lang. Deze grote sociale kwestie vraagt om inzet en initiatief van iedereen vanuit een moreel heldere positie en in het besef dat we het in dit land hoe dan ook met elkaar zullen moeten doen. De rechtstaat is daarbij cruciaal. In de eisen die zij stelt maar ook in de bescherming die zij biedt.

1.2.2 Veiligheid

Veiligheid in de klassieke zin van het woord behoort tot de kern van de rechtstaat. Veilig ben je als je niet bang hoeft te zijn voor geweld of intimidatie. Niet bang voor discriminatie of voor het verlies van vrijheid of bescherming. De overheid heeft in een rechtstaat het geweldsmonopolie om daarop toe te zien.

Maar de betekenis van veiligheid gaat veel verder. Wie zich niet veilig voelt, voelt zich niet thuis, heeft geen zelfvertrouwen, steekt geen hand uit naar anderen, neemt geen initiatief, keert naar binnen, durft niet, ziet kansen aan voor bedreigingen. Zo bezien is veiligheid juist in onzekere tijden een absolute voorwaarde om mensen in staat te stellen hun bijdrage te leveren, de krachten te bundelen en mee te doen.

1.2.3 Betrokken burgers

De rechtstaat is neutraal, hij geldt voor iedereen in gelijke mate. Dat is een grote kracht in een samenleving waarin al die verschillende Nederlanders in toenemende mate uiteenlopen in achtergrond, ambitie, levensloop en talenten. De rechtstaat waarborgt de mogelijkheid om verschillend te kunnen en mogen zijn.

De rechtstaat vormt daarmee een belangrijk kader voor emancipatie. Maar waar het bij emancipatie vaak gaat over de verschillen tussen mensen, is er ook aandacht nodig voor wat ons bindt. Dan hebben we het over burgerschap.

Burgerschap gaat in de eerste plaats over mensen zelf. De overheid is voor tal van voorzieningen onmisbaar. Maar de betrokkenheid van burgers onderling, als burens, als ouders, als leden van dezelfde sportclub of zangvereniging, is vele malen belangrijker. Onze samenleving draait op die betrokkenheid, op vrijwilligerswerk en mantelzorg die mensen, dag in dag uit, onbaatzuchtig voor elkaar over hebben. Dat moet beschermd, gewaardeerd en bevorderd worden. Onderwijs en opvoeding zijn daarbij van groot belang.

Burgerschap gaat over het versterken van wat ons bindt. Het komt aan op een fatsoenlijke en respectvolle omgang met elkaar. Op kennis van onze afzonderlijke en gemeenschappelijke geschiedenis. Dat is net zo belangrijk als een gedeeld perspectief op de toekomst van onze samenleving en de rol die een ieder daarbij te spelen heeft. Ook daarbij spelen opvoeding en onderwijs een belangrijke rol.

Burgerschap gaat over omgaan met verschillen. De toegenomen individualisering en diversiteit hebben geleid tot uiteenlopende leefstijlen en minder vanzelfsprekend gedeelde waarden. Tolerantie en verdraagzaamheid zijn dan minder makkelijk op te brengen, maar wel dubbel zo hard nodig. Onze benadering van tolerantie is actief en breed. Acceptatie van de rechtstaat en haar grenzen is een absoluut onwrikbare voorwaarde. Maar we verdedigen hartstochtelijk een grote individuele vrijheid om binnen de grenzen van de wet eigen opvattingen en voorkeuren te tonen. We investeren in debat, dialoog en confrontatie omwaarden te vormen en te verdedigen die wij niet bij wet of regel willen afdwingen.

Burgerschap gaat verder dan je plichten nakomen. Iedereen moet zijn rol spelen als burger in de democratische rechtstaat. Door te kiezen of gekozen te worden. Door mee te praten en te helpen in een bestuur of vereniging. Samenleven betekent samen de schouders eronder. Dat je verantwoordelijkheid voelt en neemt voor je straat, je school, de sportclub en ga zo maar door. Zo houden we de samenleving draaiend.

1.2.4 Vertrouwen in Democratie

Iedereen een stem geven in de toekomst is de manier om ons allemaal betrokken te houden bij de samenleving. Daarom is het een voorrecht om in een democratie te leven. In een democratie heeft iedereen de ruimte om zichzelf te zijn. Democratie en de rechtstaat zijn de beste garantie op het vreedzaam samenleven van verschillende groepen. Maar die democratie vraagt onderhoud, zij moet aan de eisen van onze tijd worden aangepast. Mensen nemen tegenwoordig veel minder vanzelfsprekend het gezag aan van diegenen die ons vertegenwoordigen en besturen. Eens in de vier jaar stemmen is niet genoeg om mensen de invloed te bieden die ze verlangen. Burgers willen meer invloed dan zij nu hebben. De kern van democratie is dat iedereen meetelt. Burgers moeten vertrouwen hebben in politici, politici in burgers. Aan beide kanten van die streep ervaren velen het in de praktijk anders. Politiek en overheid moeten het vertrouwen (her)winnen. Deels is dat een kwestie van lange adem, deels kunnen we stappen zetten die snel effect hebben. Minder bureaucratie, een effectiever parlement en de introductie van enkele vormen van meer directe democratie dragen bij aan het herstel van vertrouwen. Dit vraagt het doorbreken van de huidige patstellingen. Het is zaak om breed en langjarig politiek draagvlak te organiseren.

1.2.5 Activerende Solidariteit

Mensen voelen zich met elkaar verbonden als ze zich door elkaar gesteund weten. En mensen steunen elkaar als ze zich met elkaar verbonden voelen. De verzorgingsstaat is met haar georganiseerde solidariteit dus veel meer dan een stelsel van verzekeringen tegen pech of ongemak. Het geeft uitdrukking aan de lotsverbondenheid. Als we er niemand alleen voor laten staan, weten we dat we er zelf ooit ook baat bij kunnen hebben. Zo stelt de verzorgingsstaat iedereen in staat mee te doen, initiatief te tonen en risico te lopen.

Maar solidariteit is niet gratis. De bereidheid van mensen om te betalen voor solidariteit is niet eindeloos. Wederkerigheid is essentieel. Tegenover de plicht tot meebetalen naar

draagkracht staat het recht op goede publieke diensten. Tegenover de plicht de overheid en haar personeel fatsoenlijk te bejegenen staat het recht door diezelfde overheid fatsoenlijk bejegend te worden. Wederkerigheid betekent ook dat we mensen helpen als het tegenzit. Maar daar staat tegenover dat we mensen maximaal aanspreken op hun eigen verantwoordelijkheid en dat we fraude en misbruik keihard bestrijden.

1.2.6 Eerlijk delen

Door de economische crisis zal het de komende jaren meer geven dan nemen worden. Iedereen zal zijn steentje moeten bijdragen. Soms als burger, soms als belastingbetaler, soms als gebruiker van voorzieningen, soms als consument. Dat accepteren mensen zolang ze ervan op aan kunnen dat iedereen naar vermogen meedoet, dat hun bijdrage goed terecht komt, dat de aller-kwetsbaarste mensen beschermd worden en dat van de sterksten het meest gevraagd wordt. Niet uit afgunst maar omdat ook zij de overtuiging delen dat dit de beste weg is naar een betere toekomst voor ons allemaal.

Eerlijk delen is natuurlijk al lang niet meer alleen een kwestie van wie hoeveel betaalt. Eerlijk delen gaat steeds vaker over kansen in het leven. Dat het niet uit mag maken waar je ouders geboren zijn, wat je postcode is, of je man, vrouw, homo of hetero bent. Iedereen verdient een gelijke kans om wat van zijn of haar leven te maken. Daarom moeten we niet alleen kansen scheppen maar ook achterstand en achterstelling bestrijden en emancipatie bevorderen. Zo nodig dwars tegen de remmende krachten van cultuur, religie of het ouderlijk huis in.

1.3 Nieuwe Kansen: de hervormingen

Dit verkiezingsprogramma gaat over de periode 2011-2015. Veel voorstellen kunnen al in die periode hun effect hebben. Maar voor echt grote hervormingen is meer tijd nodig. De zorgvuldigheid vraagt dat. Mensen moeten de gelegenheid krijgen zich aan te passen. Soms is dat ingewikkeld en is tijd nodig. Onze hervormingsagenda voor Nederland is ambitieus en veeleisend, maar ook inspirerend en uitdagend. Zij omvat in ieder geval de volgende verreikende ambities, die stuk voor stuk vragen om fundamentele hervormingen:

- Houdbare overheidsfinanciën
- Excellent onderwijs
- Langer werken
- Betaalbare huizen
- Bereikbaar Nederland
- Duurzame energievoorziening
- Dienstbare financiële markten
- Grip op de wereldeconomie
- Slagvaardige en herkenbare overheid

1.3.1 Houdbare overheidsfinanciën

De crisis en de vergrijzing presenteren ons een gepeperde rekening. Die kosten moeten we eerlijk verdelen tussen huidige en toekomstige generaties. De komende twee kabinetsperiodes willen wij alle daartoe noodzakelijke maatregelen treffen. De sterkste schouders dragen daarbij de zwaarste lasten. Daarom kunnen we niet volstaan met enkel snijden in de uitgaven. We moeten ook kijken naar een eerlijke verdeling van de lasten en dus naar de structuur van ons belastingstelsel. Voorop staat onze overtuiging dat welvaart niet alleen maar bepaald wordt door wat ieder van ons individueel in de portemonnee heeft. Minstens even bepalend is

wat we samen tot stand weten te brengen: goed onderwijs, veilige buurten, menswaardige zorg.

Grote besparingen door fundamentele hervormingen, bijvoorbeeld van de woningmarkt, voeren we zorgvuldig, langzaam (2015-2040) en voorspelbaar in teneinde de zich herstellende economie niet te schaden. Burgers moeten de gelegenheid krijgen zich in te stellen op de gevolgen van deze hervormingen.

1.3.2 Excellent onderwijs

Beter onderwijs loont. Voor heel veel van wat wij willen is goed onderwijs onmisbaar: voor burgerschap en verheffing, voor emancipatie en economische zelfstandigheid, voor groei en voor onze concurrentiepositie. Wij willen behoren tot de top 5 van de wereld. Dat kan en dat moet ook. We gaan door met het verminderen van schooluitval. We blijven investeren in de voorschool om te voorkomen dat de allerjongste kinderen al op een onoverbrugbare achterstand worden gezet. Het niveau van het middelbaar beroepsonderwijs moet omhoog. De lerarenopleidingen moeten beter. Het Hoger Onderwijs snijden we toe op de behoeften en mogelijkheden van een steeds grotere en steeds minder homogene groep studenten.

1.3.3 Langer werken

Iedereen die dat kan vragen wij om langer door te werken. Het is een onmisbaar element in ons streven ook toekomstige generaties solidaire voorzieningen na te laten. We verhogen de AOW-leeftijd. Maar de echte uitdaging ligt in het verbeteren van de arbeidsmarkt. Kennelijk is het voor werkgevers nog steeds niet aantrekkelijk om te investeren in oudere werknemers. Veel talent belandt vroegtijdig langs de kant. Dat roept om scholing, loonkostensubsidies, betere arbeidsomstandigheden, een andere houding van werkgever en werknemer. Wij introduceren daarom één scholingsrecht en scholingsplicht. Net als het recht om door te mogen werken na het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Een nieuw Sociaal Akkoord is de beste manier om deze grote veranderingen door te voeren met een breed maatschappelijk draagvlak.

1.3.4 Betaalbare huizen

De Nederlandse woningmarkt zit op slot. Mensen met een laag inkomen subsidiëren mensen met een hoog inkomen en een duur eigen huis. De huizenprijzen zijn hoog, zeker voor starters. Huurders stromen maar mondjesmaat door naar een koopwoning. We bouwen te weinig huizen.

Wij gaan de fiscale behandeling van het eigen huis geleidelijk moderniseren. Zodat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen, wonen betaalbaar blijft en starters zich makkelijker een koophuis kunnen veroorloven. We ontmoedigen het scheefhuren zodat ook de doorstroming in de huursector op gang komt. We maken bouwen voor de huursector aantrekkelijker. En we zorgen ervoor dat woningbouwcorporaties gaan doen waarvoor zij opgericht zijn, namelijk bouwen waar commerciële ontwikkelaars dat niet doen.

1.3.5 Bereikbaar Nederland

Nederland raakt verstopt. Door de crisis zijn er minder files, maar als de groei weer aantrekt staan we weer muurvast en raken de treinen weer overvol. Dat leidt niet alleen tot veel ergernis maar ook tot hoge kosten. En het is ook nog eens slecht voor het milieu. Dat moet anders. Dus investeren wij in modern openbaar vervoer. We willen het autogebruik op een eerlijke manier belasten en de bereikbaarheid verbeteren. Het gebruik van de auto is de basis voor belasting en niet het bezit. In plaats van het bezit wordt het gebruik van de auto belast

naar milieubelasting, plaats en tijd. Voor vrachtauto's wordt het systeem ingevoerd waarmee in Duitsland goede ervaringen zijn opgedaan. Met het aanleggen van nieuwe wegen betrachten wij grote terughoudendheid. Duurzame inpassing in het landschap is altijd voorwaarde.

1.3.6 Duurzame energievoorziening

Wij willen in 2020 de duurzaamste energievoorziening van Europa hebben. Zo leveren we onze bijdrage aan een houdbaar klimaat. Het prikkelt tot innovatie en ondernemerschap en het draagt bij aan onze welvaart. Het geeft de natie trots en zelfvertrouwen als het lukt. En het maakt ons minder afhankelijk van olie en gas uit windstreken met politieke instabiliteit en dubieuze regimes. We gaan dat bereiken met een verdere vergroening van de belastingen, door subsidies toe te spitsen op duurzaamheid, en door grote investeringen in duurzame energievoorziening. We stellen strakke milieuwetten op en maken ruim baan voor 'groen' ondernemerschap.

1.3.7 Dienstbare financiële markten

Hebzuchtige bankiers en falende toezichthouders hebben hele economieën aan de rand van de afgrond gebracht. Zij konden hun gang gaan dankzij een onverantwoordelijke economische en rentepolitiek. Er heerste een onbegrensd geloof in globalisering en deregulering van financiële markten. Aandeelhouders waren eenzijdig gefixeerd op het grote gewin op korte termijn. Consumenten en beleggers hadden slechts oog voor nog hogere rendementen. Op al die fronten zijn ingrijpende veranderingen nodig. Bankiers moeten weer verantwoordelijk en transparant bankieren. Toezichthouders moeten strakker hun taak uitvoeren en internationaal beter samenwerken. Politici moeten daartoe internationaal bindende afspraken durven maken. Bankbestuurders moeten hun prioriteit bij de klant en de spaarder leggen. Ze moeten activistische aandeelhouders durven en kunnen trotseren. Er moet een einde komen aan de extreme bonuscultuur bij financiële instellingen. En we moeten ons allemaal, als consument, belegger en pensioengerechtigde, minder blindstaren op rendement en meer stilstaan bij risico.

1.3.8 Grip op de wereldeconomie

Globalisering blijkt ineens toch in de greep te krijgen – dat is een hoopgevend lichtpuntje in de economische duisternis. Regeringen blijken in staat afspraken te maken om markten in te tomen, zwakken te beschermen en toezicht te versterken. Zeker als de Verenigde Staten meedoen en als Europa zich verenigt. Een paar jaar terug hielden we dat nog voor onwenselijk en onmogelijk. Nederland moet zich ervoor inspannen dat deze prille internationale samenwerking uit te bouwen. Dat vergt versterking van internationale instituties zoals het IMF en de G20.

Maar het vergt vooral een inzet om macht en welvaart op wereldschaal eerlijk te delen. Alle landen moeten op gelijke voet de vruchten kunnen plukken van de groei van de wereldeconomie. Pas dan zal ieder land bereid zijn om verantwoordelijkheid te nemen bij het beteugelen van de negatieve gevolgen van groei, zoals de opwarming van de aarde en de groei van armoede.

1.3.9 Slagvaardige en herkenbare overheid

De overheid moet zich alleen daar laten gelden waar haar optreden effectief is. Iets pretenderen te beschermen of te beïnvloeden en dat vervolgens niet waarmaken schaadt het vertrouwen in haar functioneren. Ons pleidooi voor een slagvaardige overheid begint dus allereerst met het paren van ambitie aan effectiviteit. Dan: tempo. Dan: resultaat. En tenslotte:

verantwoording. Dat vraagt om minder bureaucratie, meer snelheid, minder bestuurslagen, een effectief parlement en meer betrokkenheid van burgers.

Rond dit laatste onderwerp houden politieke partijen elkaar al jarenlang in een wurggreep met als resultaat een volstreekte patstelling en nul vooruitgang. Wij willen op dit punt een doorbraak bereiken met een Nationaal Democratie Akkoord. Wij vragen alle partijen de bekende loopgraven te verlaten.

Publieke dienstverleners moeten hun maatschappelijk opdracht weer voorop stellen. Het management moet beter, de verkokering minder en de ruimte voor professionals groter. Het maatschappelijk middenveld blijft van belang, maar wij zijn kritisch zodra het zich onttrekt aan zowel de tucht van de markt als aan democratische controle.

Wij staan negatief tegenover het introduceren van commerciële motieven bij publieke diensten waar toegankelijkheid voorop staat. Investeren in goed management is vaak veel effectiever en efficiënter.

Zo kunnen we de uitdagingen van deze unieke tijd aan. Met vereende krachten, samenwerking en solidariteit. We weten dat het niet makkelijk zal worden. Mensen die geen perspectief hebben, zien in de buitenwereld meer bedreigingen dan kansen. Mensen die niets met elkaar hebben, werken moeilijk samen. Mensen die zich niet met elkaar kunnen identificeren, tonen zich nauwelijks solidair. Mensen die tegenover elkaar staan zijn tot minder in staat dan mensen die naast elkaar staan.

Toch zal het moeten. En het kan ook. Door perspectief te bieden en door zo te hervormen dat iedereen het kan meemaken. Door te binden en verbinden. Door alle talent aan te boren dat we in huis hebben. Want willen we dat iedereen meedoet, dan moeten we zorgen dat iedereen meetelt. En als we willen dat iedereen meetelt, dan moet iedereen meedoen.

Geen land kan de toekomst aan op basis van verdeeldheid, isolement, fragmentatie, wantrouwen en onbegrip. Maar met vereende krachten, samenwerking en solidariteit kan dit land de hele wereld aan.

2. Onze keuzes

2.1 *Emancipatie, onderwijs en cultuur*

2.1.1 De visie

De PvdA is de partij van de emancipatie. Onderwijs en cultuur zijn daarbij onmisbaar. Niet alleen voor de ontplooiing van betrokkenen maar uiteindelijk voor de hele samenleving.

Iedereen moet een gelijke kans krijgen om zijn of haar eigen talenten maximaal te ontwikkelen. Iedereen telt mee, naar aanleg en vermogen, van kansarm tot kansrijk. Daarom leggen wij onszelf een ambitieuze doelstelling op. Wij wijzen bezuinigingen in het onderwijs af, we moeten juist investeren in onderwijs. We vinden wel dat er kritisch gekeken moet worden naar de wijze waarop het geld in het onderwijs besteed wordt.

Ons onderwijs moet tot de top-5 van de wereld behoren. Deze ambitie bereiken we niet door van bovenaf opgelegde grote systeemveranderingen, over de hoofden van de docenten, leerlingen en ouders heen. De overheid gaat over het 'wat', maar de scholen en docenten gaan over het 'hoe'. Zo garandeert de overheid een gedegen ontwikkeling van basisvaardigheden als rekenen en taal en dat examens en diploma's ook echt wat voorstellen. Maar hoe die prestaties het beste te behalen zijn, is aan de scholen en hun leerkrachten. Zij moeten zoveel mogelijk uitgaan van de belangen en mogelijkheden van leerlingen en studenten. De kwaliteit van ons onderwijs moet op vele fronten omhoog. Vaak betekent dit dat kinderen, scholieren en studenten eenvoudiger langer les moeten krijgen. De top 5 willen bereiken vergt extra investeringen van overheid, bedrijfsleven en particulieren in onderwijs en een 'leven lang leren'.

2.1.2 De prioriteiten

De PvdA kiest voor de volgende prioriteiten:

1. Beter onderwijs over de hele linie.

De overheid ziet toe op de deugdelijkheid van ons onderwijs, zo staat het in de Grondwet. Die kerntaak staat sinds een paar jaar weer voorop. Scholen zijn er in de eerste plaats weer om kinderen taal, rekenen en kennis van de wereld en de eigen leefomgeving bij te brengen. Vooral kennis van de leefomgeving en de geschiedenis zijn middelen om vervreemding tegen te gaan en om de identificatie met de eigen omgeving te bevorderen. Daarnaast is de school ook een plek waar kinderen belangrijke (sociale) vaardigheden ontwikkelen die onmisbaar zijn in hun latere deelname in de maatschappij.

Dat moet doorlopen tot aan het hoger onderwijs. De vastgestelde referentieniveaus voor taal en rekenen zetten de standaard waarnaar scholen en docenten streven. Scholen moeten veel meer de ambitie uitspreken om het best denkbare onderwijs te geven. Docenten moeten de ruimte krijgen om hun kennis en vaardigheden met bezieling over te dragen. De inspectie moet de kwaliteit van scholen beoordelen op basis van de objectieve toegevoegde waarde van scholen. Zwakke scholen nemen we actief op sleeptouw. Als het dan nog niet lukt, moet een zeer zwakke school onherroepelijk dicht. We verscherpen de exameneisen in het middelbaar onderwijs en stellen de betrouwbaarheid van diploma's zeker. De vrijheid van onderwijs (artikel 23) mag nooit worden uitgelegd als een recht op het geven van slecht of discriminatoir

onderwijs. Deze vrijheid vraagt in de eerste plaats van schoolbesturen dat zij verantwoording afleggen over de onderwijsprestaties en hun bestuurlijk handelen.

Vanuit de aanhoudende zorg voor het onderwijs grijpt de overheid in als de kwaliteit van scholen achteruit gaat. We belemmeren schoolbesturen die zeer zwakke scholen beheren actief als zij nieuwe scholen willen stichten. Geldstromen hoeven niet altijd via besturen te lopen, maar mogen ook rechtstreeks naar vestigingen. Voor goed onderwijs zijn lerarenopleidingen van een hoog niveau nodig. Daarom stellen we daaraan strenge in- en uitstroomeisens. Scholen streven er naar te werken met leraren afkomstig van deze volwaardige lerarenopleidingen. Lesgeven is een vak en dat erkennen wij.

Het scholingsfonds voor leraren is een groot succes. Het Actieplan Leraren voeren we doortastend en onverkort uit; de salarisontwikkeling van leraren moet gekoppeld blijven aan de salarissen in de markt. Met een Actieplan Leraren 2.0 stimuleren we de bij- en nascholing van docenten verder. Nieuwe docenten verdienen goede begeleiding op hun school. De menselijke maat in het onderwijs krijgt veel aandacht. Een fusietoets moet de neiging tot verdere schaalvergroting temperen. De beleidsvrijheid van afzonderlijke scholen wordt vergroot, zodat er op lokaal niveau met hen over beleid en resultaten gesproken kan worden. Daarmee wordt ook de invloed van ouders vergroot.

2. Meer en betere voor- en vroegschoolse educatie, opvang, brede buurtscholen

Het is onverteerbaar dat kinderen met een onoverbrugbare achterstand aan de basisschool beginnen. Daarom moeten we taal- en ontwikkelingsachterstanden bij kinderen zo vroeg mogelijk signaleren en verhelpen. We streven ernaar om van de voor- en vroegschoolse educatie een standaardvoorziening te maken voor kinderen vanaf tweeënhalf jaar. Ouders zijn mede verantwoordelijk voor de ontwikkeling van hun kind in het onderwijs. Zij worden geacht te participeren, zowel bij de voorschoolse educatie als in het basisonderwijs. De school/voorschool spant zich in om ouders te wijzen op hun verantwoordelijkheid en te stimuleren dat zij meer betrokken zijn bij de school- en voorschoolse activiteiten.

School en opvang komen steeds dichterbij elkaar, maar sluiten nog steeds niet naadloos aan. Tussenschoolse opvang moet op elke school mogelijk zijn. De school van de toekomst is een brede school, met behalve goed onderwijs ook aanbod van opvang, sport en cultuur. Zo kan de brede school ook een belangrijk spil vormen in wijken en dorpen. Het opzetten van brede scholen zullen we waar mogelijk stimuleren; regels die de ontwikkeling van de brede school in de weg staan schaffen we af.

3. Betere selectie, meer ruimte voor doorstromen en stapelen.

Ieder kind is verschillend en verdient onderwijs dat het uiterste haalt uit zijn of haar talenten. Dat vraagt om alerte leraren die talent herkennen. En om een schoolsysteem dat maatwerk biedt en waarin makkelijk tussen niveaus geschakeld kan worden. Kinderen worden vaak te vroeg en soms te laat gedwongen tot keuze van school of studie. Zo raken jongeren gefrustreerd in hun ambities. We moeten daarom flexibeler omgaan met het moment waarop leerlingen kiezen. Er komen schakelklassen, kopklassen en/of voetklassen bij de overgang van de basis- naar de middelbare school voor leerlingen die meer tijd nodig hebben om hun pad uit te stippelen. Brede brugklassen zijn gewenst in het eerste en tweede jaar van het voortgezet onderwijs, met name VMBO-t en HAVO, zodat de precieze selectie later plaatsvindt. Elk kind houdt recht opeen objectieve toets en advies aan het einde van de lagere school.

Leerlingen die met een achterstand aan school beginnen, of leerlingen die laat tot bloei komen, hebben veel moed en doorzettingsvermogen nodig om via omwegen het uiterste uit zichzelf te halen. Die moed belonen we en stimuleren we door barrières tegen het stapelen van opleidingen weg te nemen. De aansluiting van het VMBO-t naar de HAVO moet beter, onder andere door in de derde klas extra lessen aan te bieden in studievaardigheden en basisvakken. Doorstroming van VMBO naar MBO maken we soepeler door meer aandacht te besteden aan beroepsoriëntatie. Doorstroming van MBO naar HBO moet verbeteren door een hoger niveau van MBO4.

4. Bestrijding lesuitval en schooluitval in het beroepsonderwijs.

Het beroepsonderwijs is de ruggengraat van onze kenniseconomie. Goede samenwerking met het bedrijfsleven is essentieel. Des te pijnlijker is het dat de regionale opleidingscentra (ROC's) worden geteisterd door problemen. Lessen vallen uit, vakdocenten zijn er soms gewoonweg niet, lesverzuim blijft onopgemerkt. Schooldirecties moeten deze problemen snel oplossen. Bij dit proces moet de leraar meer betrokken worden. Bij de financiering van het beroepsonderwijs moet de student het uitgangspunt zijn. De overhead moet verminderd worden. Het beroep van docent in het beroepsonderwijs moet weer aantrekkelijk worden. Voortijdig schoolverlaten in het beroepsonderwijs kan teruggedrongen worden, bijvoorbeeld door de succesvol gebleken experimenten met doorlopende leerlijnen in één school van VMBO en MBO niveau 1 en 2 uit te breiden. In lijn met het rapport 'Dijsselbloem' zal de ontwikkelingen van nieuwe hoogwaardige beroepsgerichte leerwegen, zoals de vakcolleges en de werkscholen, krachtig worden voortgezet.

Als de schaal van de scholen ze onbestuurbaar heeft gemaakt, dan is defuseren een serieuze optie. Het aantal managementlagen kan dan in ieder geval omlaag. De inspectie moet de scholen onder verscherpt toezicht plaatsen en zeer zwakke opleidingen bij het uitblijven van verbeteringen na een jaar sluiten. Er moeten landelijke, objectieve examens en examennormen komen voor de basisvakken, Nederlandse taal, Engels en rekenen. Volwasseneneducatie blijft gevrijwaard van marktwerking.

Het vroegtijdig schoolverlaten neemt af maar is nog steeds te hoog. Winst valt te behalen door de doorstroom tussen verschillende vormen van beroepsonderwijs te vereenvoudigen en meer aandacht te geven aan beroepsoriëntatie en stagebegeleiding. Vakcolleges en zorgcolleges, samenwerkingsverbanden van VMBO en MBO, vormen voor veel jongeren een fantastisch perspectief. Om genoemde maatregelen te nemen zal extra worden geïnvesteerd in het VMBO en MBO.

5. Zorg en onderwijs voor kwetsbare jongeren.

Kinderen en jongeren brengen hun sores elke dag mee naar school. Om te zorgen dat leraren aan lesgeven toe blijven komen, wil de PvdA de zorg in en om school beter organiseren. De zogenoemde Zorg- en Adviesteams op de scholen passen daarbij. Het schoolmaatschappelijk werk is in het voortgezet onderwijs en MBO onmisbaar.

Zorg en onderwijs moeten ook beleidsmatig goed samenvallen. Onderlinge inconsistenties tussen Jeugdzorg en Passend Onderwijs moeten we dan ook opheffen. Alle kinderen hebben recht op goed onderwijs, ook kinderen met een handicap, een gedragsstoornis of autisme. De ondersteuning van deze kinderen verdient onze volle aandacht. Zowel het regulier als het speciaal onderwijs voor deze kinderen moet een stuk beter. Voorop staan betere docenten en een sterkere positie van de ouders. Kinderen mogen niet zonder onderwijs thuis zitten omdat er geen plek voor ze is op een speciale school.

Voor leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs is de werkschool van grote waarde. Ook voor leerlingen die moeite hebben met theoretisch onderwijs heeft de werkschool grote toegevoegde waarde. Deze werkschool zorgt ervoor dat deze leerlingen langer binnen het onderwijs kunnen blijven en betere aansluiting krijgen op het bedrijfsleven en niet gevangen worden in een uitkering.

6. Meer kwaliteit door meer verschil binnen het hoger onderwijs.

Het stelsel van hoger onderwijs barst uit zijn voegen. Ongeveer de helft van alle jongeren komt uiteindelijk in het hoger onderwijs. Voor deze diverse studentenpopulatie zijn maar twee typen onderwijs beschikbaar: HBO en wetenschappelijk onderwijs. Het is voor sommigen te zwaar en voor anderen niet uitdagend genoeg. Er komt ruimte voor nieuwe onderwijsvormen en maatwerk. Opleidingen worden gestimuleerd om via intake gesprekken goede studievoorziening aan studenten te geven.

Het hoger onderwijs moet beter en studenten hebben recht op voldoende colleges, werkgroepen of begeleiding vanuit hun instelling. Zo kan de uitval een stuk omlaag. De trend dat het aantal colleges en werkgroepen steeds beperkter wordt en de verhouding student/docent steeds ongunstiger, dient gestopt te worden. Studenten moeten collegegeld terug kunnen vorderen als hun opleiding qua niveau of organisatie beneden de maat blijkt. Het bedrijfsleven zal moeten meebetalen aan de financiering van beroepsgerichte studies van werkenden. De PvdA vindt dat de instellingen een zichtbare inzet moeten tonen op het verbeteren van de onderwijskwaliteit van het gegeven onderwijs, juist ook op dit hoogste niveau. Uitval kan omlaag door in te zetten op het verwijzen van het juiste talent naar de juiste opleiding. Daartoe kan deels worden geput uit de voorstellen die gedaan zijn in het recent verschenen rapport van de Commissie Veerman.

7. Invoering van het sociaal leenstelsel.

Nederlands hoger onderwijs is toegankelijk voor studenten uit rijke en arme families. Dat willen we graag zo houden. Een goed stelsel van studiefinanciering is daarbij onmisbaar. Studeren wordt dan ook fors gesubsidieerd. Van de 8000 euro die een student jaarlijks gemiddeld kost, draagt hij 1500 euro zelf bij in de vorm van collegegeld. De resterende 6500 euro betaalt de belastingbetaler. Hier komt de studiefinanciering nog bovenop. Ook de komende jaren zijn weer extra middelen voor het onderwijs nodig. De PvdA wil daarom de basisbeurs in het hoger onderwijs op termijn omzetten in een sociaal leenstelsel waarmee de studiefinanciering naar draagkracht wordt gefinancierd door diegenen die hoger onderwijs hebben genoten. De eerdergenoemde subsidie van 6500 euro blijft in stand. De huidige aanvullende beurs voor studenten uit gezinnen met lagere inkomens blijft bestaan. De opbrengsten komen ten goede aan de kwaliteit van het onderwijs en kunnen tevens ten goede komen aan een OV-kaart voor MBO-studenten.

Er moet tijdig goede voorlichting worden geboden over het sociaal leenstelsel. Doordat de terugbetaling van de studielening plaatsvindt naar draagkracht voorkomen we financiële problemen voor afgestudeerden. De aflossing zal niet meer dan een klein percentage van het maandinkomen zijn. Als iemand zonder inkomen zit wordt de afbetaling van de studieschuld opgeschort. De eventuele restschuld aan het eind van de afbetalingstermijn wordt kwijtgescholden. De reiskostenvergoeding (OV-jaarkaart) blijft bestaan.

8. Excellente wetenschappers.

Excellente wetenschappers zijn de motor voor goed onderwijs, maatschappelijke vooruitgang en een innovatieve kenniseconomie. Nederlandse wetenschappers behoren op verschillende terreinen tot de internationale top. Om deze positie te behouden en uit te bouwen zullen we onderzoeksmiddelen selectief moeten toekennen aan de beste onderzoeksgroepen.

Het is van groot belang dat onderzoeksresultaten ook worden verspreid en benut buiten de wetenschap. De PvdA wil deze kennis verder ontsluiten voor het MKB door de samenwerking met in de beroepspraktijk gewortelde kennisinstellingen te stimuleren. De inkoopkracht van de overheden moet worden gebruikt om innovatie aan te jagen. Nederland zal zijn aardgasbaten minder in beton en meer in kennis moeten investeren. Maar willen we ook qua onderzoek tot de top-5 van de wereld gaan behoren dan zullen ook de private investeringen in onderzoek en ontwikkeling omhoog moeten. De overheid ondersteunt dit onder andere met fiscale faciliteiten voor speur- en ontwikkelingswerk.

9. Ambitieuzer emancipatiebeleid.

De emancipatie is nog niet af. Dat geldt zowel voor vrouwen, minderheden, gehandicapten als chronische zieken. Nog steeds verdienen vrouwen minder dan mannen, nog steeds zijn vrouwen ondervertegenwoordigd in hoge functies. Alle overheden dienen het goede voorbeeld te geven bij de benoeming van hoge ambtenaren. Blijven overheden en bedrijfsleven achter, dan komen er quota. (Zie ook Werk en Inkomen)

Strijd voor emancipatie betekent ook strijd tegen alle vormen van onderdrukking. Geweld in afhankelijkheidsrelaties is onaanvaardbaar. Dat geldt voor huiselijk geweld, maar evengoed voor bijvoorbeeld eerwaak, genitale verminking, prostitutie en mensenhandel. Deze praktijken zijn alleen effectief te bestrijden als preventie, signalering, opvang en repressie hand in hand gaan. Daarom komt er onder andere een verplichte meldcode voor professionals evenals een medisch certificaat om meisjes tegen genitale verminking te beschermen. En moeten altijd voldoende opvangplekken voor slachtoffers beschikbaar zijn. Dit kan ook bijdragen tot succesvoller vervolging van daders. De PvdA wil niet alleen discriminatie op basis van handicap of chronische ziekte bestrijden, maar richt zich ook op de emancipatie van mensen met een beperking. Mensen met een beperking moeten niet aangesproken worden op hun zwakte maar op hun kracht.

De PvdA zet zich sterk in voor de acceptatie van homoseksualiteit. We verplichten scholen intolerantie te bestrijden en aandacht te besteden aan seksuele diversiteit en weerbaarheid, onder andere door modernisering van de kerndoelen zodat daarin ook expliciet aandacht wordt besteed aan seksuele diversiteit en weerbaarheid. De wet wordt zo aangepast dat geen enkele school leerlingen en leraren vanwege hun seksuele geaardheid mag weigeren of ontslaan. Iedereen moet durven uitkomen voor zijn of haar seksuele identiteit. Binnen het homo-emancipatiebeleid is er bijzondere aandacht voor lesbische vrouwen en personen met een transgenderidentiteit. De PvdA wil dat homoseksualiteit bespreekbaar wordt in religieuze kringen waar dit traditioneel moeilijk ligt. De PvdA vindt dat geen enkele trouwambtenaar mag weigeren een homostel in de echt te verbinden. De aangiftebereidheid bij geweld tegen homo's moet omhoog, zodat er adequate hulp aan de slachtoffers gegeven kan worden en daders kunnen worden opgespoord. De PvdA vindt het (opnieuw) onderbrengen van het homo-emancipatiebeleid op ministersniveau wenselijk.

10. Een rijk cultureel leven.

Nederland is als klein land groot in kunst en cultuur. Dutch Design, mode en moderne architectuur veroveren de wereld. Onze musea, monumenten, landschap en molens trekken grote aantallen toeristen naar ons land. Kunstvormen zoals beeldende kunst, dans, opera en orkesten behoren tot de absolute wereldtop. Dat biedt geweldige mogelijkheden tot leren en begrijpen, tot verheffen en ontplooiën. Maar ook de cultureel- economische uitstraling is immens. We blijven in ons cultuurbeleid tegelijkertijd gaan voor internationale excellentie en brede toegankelijkheid.

Culturele instellingen, kunstenaars en scholen kunnen door nieuwe vormen van samenwerking de kwaliteit van muziek- en cultuuronderwijs een nieuwe impuls geven. Cultuur(educatie) moet voor iedereen, zowel fysiek als sociaal, toegankelijk zijn. Brede scholen bieden nieuwe kansen. Van groep 1 tot het examenjaar van de middelbare school moeten kunst en cultuur in het onderwijs worden ingebed. Van groep één tot het examenjaar van de middelbare school moeten kunst en cultuur in het onderwijs worden ingezet, waarbij kunstenaars en andere kunst professionals een toonevende rol kunnen spelen. Het Nationaal Historisch Museum in Arnhem zal de geschiedenis van ons land op eigentijdse wijze presenteren aan een breed publiek. Van culturele instellingen wordt verwacht dat ze actief een eigen publiek zoeken, en nieuwe groepen interesseren voor wat ze te bieden hebben; instellingen die meer eigen inkomsten verwerven, hebben recht op beloning. Instellingen zullen verder worden gestimuleerd om eigen inkomsten te verwerven onder andere om vernieuwende cultuur te presenteren. Als de Nederlandse taal de komende jaren in de Grondwet wordt opgenomen, dan ook de Friese taal.

11. Pluriforme media.

Vitale en pluriforme journalistiek is cruciaal voor iedere democratie. De sector staat echter onder druk. De media zullen daarom moeten vernieuwen om hun functie te blijven vervullen. De publieke omroep zal zich in de volgende concessieperiode verder moeten aanpassen aan de veranderende technologie en het veranderd kijkgedrag. Om de pluriformiteit in het media-aanbod te kunnen garanderen, blijft een sterke publieke omroep van levensbelang. Omroepen moeten multimediaal werken en diversiteit bieden. De publieke omroep is de eerst aangewezen voor het uitzenden van grote sportevenementen en voetbal. Van alle mediamakers verwachten we dat ze zich bewust zijn van hun verantwoordelijkheid van de effecten die uitzendingen en games kunnen hebben op met name kinderen en jongeren, onder andere als het gaat om geweld.

De krantensector zal, om te overleven, verregaand moeten innoveren. Samenwerking met omroepen moet mogelijk zijn. Daarom zullen wettelijke beperkingen zoveel mogelijk verdwijnen. Het lopende experiment met ondersteuning van innovatie door het Stimuleringsfonds voor de Pers verdient, indien succesvol, navolging. Iedereen heeft het recht op een goede internetverbinding. Net zoals dat geregeld is voor de telefonie. Een internetverbinding mag dan ook niet worden afgesloten als sanctiemiddel voor bijvoorbeeld downloaden. Het internet is open en neutraal, dus bedrijven mogen niet diensten van concurrenten blokkeren of informatie afsluiten. De vrijheid van meningsuiting, het recht op informatie en de privacy van burgers moeten worden gerespecteerd. Dat betekent dat de PvdA het niet aanvaardbaar vindt als providers het internetverkeer van hun gebruikers gaan controleren of filteren.

De openbare beschikbaarheid van kennis wordt groter dankzij de Open Standaarden en Open Source Software (OSOSS). De PvdA stimuleert de invoering hiervan bij de overheid.

Innovaties die de toegankelijkheid vergroten van nieuwe media voor mensen met een beperking, en met mensen met beperkte kennis van het internet, waaronder ouderen, krijgen steun.

2.2 Werk en inkomen

2.2.1 De visie

Werkloosheid leidt tot uitsluiting van mensen. Werk leidt tot meedoen. De economische crisis maakt werkloosheid weer tot een tastbare realiteit. De PvdA zet alles op alles om banen te behouden, de groei te stimuleren en de overgang van bedreigd werk naar nieuw werk te bevorderen. 'Werk, werk, werk', en vooral goed werk, blijft voor de PvdA een belangrijk motto. Deze ambitie is maatschappelijk gewenst en economisch noodzakelijk. Een hoge arbeidsparticipatie van mannen en vrouwen zorgt voor een betere benutting van talent en voor een kleiner beroep op uitkeringen. Los van de crisis eist de vergrijzing zijn tol op de arbeidsmarkt. Ook de vergrijzing zal grote invloed hebben op de arbeidsmarkt. Daarom zullen te nemen maatregelen stimulerend moeten werken op het zo lang mogelijk aan het arbeidsproces deelnemen van oudere werknemers teneinde zowel kwantiteit als kwaliteit langer te waarborgen. Specifieke aandacht moet worden besteed aan het verschijnsel van overerving van armoede en werkloosheid. De vicieuze cirkel waarbij werkloosheid, armoede en sociale uitsluiting van generatie op generatie worden doorgegeven zonder toekomstperspectief voor de kinderen moet worden doorbroken.

De ontwikkeling van de werkgelegenheid noopt tot behoedzaam bezuinigen in de komende kabinetsperiode. De werkloosheid stijgt nog steeds en die trend vererger je door teveel en te snel te bezuinigen. Ook op de arbeidsmarkt zijn wij voor solidariteit. Mensen met een zwakke positie helpen we om op de arbeidsmarkt naar beste kunnen productief te zijn. Tegenover deze solidariteitstaat voor iedereen de plicht al het mogelijke te doen om aan het werk te komen. Sociale zekerheid is wederkerig. Mensen die buiten hun schuld zonder werk raken verdienen onze steun en hebben recht op een goede inkomensverzekering. Maar de eigen verantwoordelijkheid van burgers om een redelijk aanbod van werk te accepteren staat voorop. Uitkeringen willen wij waar mogelijk actief omzetten in betaling voor algemeen aanvaard werk vanuit de overtuiging dat mensen meer geholpen zijn met een baan dan met een uitkering.

Nederland wordt ouder. Het is fantastisch dat we in staat zijn om met goede voorzieningen zoveel mensen zoveel langer onder ons te houden. Maar daartegenover staat wel dat steeds minder jonge mensen de verantwoordelijkheid dragen voor het productieve vermogen van ons land. Dat is een zware last die vraagt om solidariteit tussen en binnen generaties. Het is onvermijdelijk dat mensen meer en langer gaan werken. Vooral in de zorg en het onderwijs zal het tekort aan menskracht snel zichtbaar en voelbaar worden. Die wetenschap vraagt om herwaardering van het werken in de publieke sector. Mensen moeten tot hun 67e kunnen blijven doorwerken. Met mensen die dat niet kunnen houden we vanzelfsprekend rekening.

2.2.2 De prioriteiten

De PvdA kiest op basis van deze ambities voor de volgende beleidsmaatregelen:

1. Een nieuw Sociaal Akkoord.

Net als aan het begin van de jaren '80, toen het Akkoord van Wassenaar uiteindelijk in 1982 tot stand kwam, is de economische uitdaging voor werkgevers, werknemers en de overheid

uitermate groot. Geld voor nieuw beleid is er nauwelijks, er moet fors bespaard worden. De werkloosheid loopt op. De WW wordt door velen een onvoldoende stimulans voor het zoeken van een nieuwe baan gevonden. Ondernemers en bedrijven hebben het zwaar, krijgen moeilijk krediet, hebben hele markten zien opdrogen, maar moeten desondanks gaan investeren om die neerwaartse spiraal te doorbreken. En vanwege de vergrijzing en de noodzaak het pensioenstelsel houdbaar te houden, vinden we dat mensen langer moeten blijven werken. Dit is zowel voor werknemer als werkgever geen sinecure, want de pensioenkosten worden een steeds groter probleem dat werkgevers en werknemers samen moeten oplossen.

De concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven staat onder druk en de loonontwikkeling is daarbij relevant. Kortom, er zijn veel problemen die schreeuwen om een oplossing. Dat kan niet zonder breed draagvlak onder werkgevers en werknemers. De koers van de PvdA is duidelijk. Werkgevers en werknemers zijn verantwoordelijk voor een gematigde loonontwikkeling. Mensen die dat kunnen moeten langer doorwerken. Werkgevers moeten meer investeren in oudere werknemers. Ook streven we naar een werkethos waarin oudere werknemers niet worden afgedankt zodra hun prestaties afnemen. Er zal moeten worden gewerkt aan beter afgestemde beloningsstructuren die ervoor zorgen dat de nuttige bijdragen van senioren aan onze economie op waarde worden geschat.

Meer dan ooit moeten werkgevers, werknemers en overheid de handen ineenslaan en allen bereidheid tonen om over hun eigen schaduw heen te springen. Alleen samen kunnen we meer werk creëren. Daarom pleiten wij voor een nieuw Sociaal Akkoord. Werkgevers zouden zich moeten verplichten tot het aan het werk krijgen en houden van zoveel mogelijk mensen, in het bijzonder oudere en kwetsbare werknemers. Werknemers zouden zich moeten verplichten tot een verantwoorde loonontwikkeling. Ook het introduceren van een periode van loondoorbetalingsverplichting in de WW onder gelijktijdige verkorting van de WW-duur met een zelfde periode, moet bespreekbaar zijn.

Ook het in de klauwen krijgen van de stijging van pensioenpremies is onderwerp van gesprek. De overheid kan een bijdrage leveren door vrijvallende (re-integratie-)gelden in te zetten als loonkostensubsidies voor met name oudere werknemers en werknemers aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

2. Iedereen doet mee.

De PvdA laat niemand aan de kant staan. Voor wie regulier werk (nog) niet is weggelegd vormt de sociale werkvoorziening of vrijwilligerswerk een zinvolle vorm van participatie. Veel mensen zullen niet (meteen) een volledige betaalde baan kunnen vinden. Hen helpen we actief hun positie te verbeteren. Zonodig krijgen ze een opleiding of een leer- werkbaan aangeboden. De PvdA blijft integratie van gehandicapten in het reguliere bedrijfsleven stimuleren, evenals de doorstroming vanuit de sociale werkvoorziening om zo de wachtlijst de verkorten. De beste manier om te emanciperen is werk. Daarom is gelijke toegang tot de arbeidsmarkt voor mannen en vrouwen, minderheden en mensen met een beperking van groot belang. De overheid geeft het goede voorbeeld en stimuleert waar mogelijk werkgevers. Als stimuleren niet werkt, komen er quota.

Sinds een aantal jaren zijn gemeenten verantwoordelijk voor de Wet Werk&Bijstand. Veel mensen zijn daardoor sneller aan het werk geholpen. Dat succes willen we voortzetten. Gemeenten moeten ook verantwoordelijk worden voor de ondersteuning van jonggehandicapten in werk en inkomen (WAJONG). Om meer integraal beleid te kunnen voeren, zullen onderdelen van de AWBZ naar de gemeenten gaan. Zo kunnen de gemeenten

hulp en voorzieningen bij elkaar brengen om zoveel mogelijk mensen volwaardig te laten participeren. Uitgangspunt daarbij is wat mensen wel kunnen, rekening houdend met wat ze niet kunnen.

Veel arbeidsgehandicapten moeten aanspraak doen op verschillende regelingen (WAJONG, WSW, AWBZ, WMO) om te kunnen participeren. De PvdA zet zich in om deze regelingen en de daarbij behorende indicatiestellingen zo snel mogelijk te stroomlijnen. Er moet één loket en indicatiestelling komen, zodat er voor deze mensen eenduidigheid en duidelijkheid komt. Naast de WWB komt er zo een WWB plus voor alle mensen met een arbeidshandicap. Via één indicatiestelling wordt bepaald welke ondersteuning je nodig hebt om te kunnen participeren. Het uitgangspunt daarbij is of je zelfstandig het minimumloon kunt verdienen. Salarissen in de WSW worden in de loop ter tijd aangepast, rekening houdend met bestaande rechten.

Bij aanbestedingen van de overheid (rijk en gemeenten) wordt het een voorwaarde dat 5% van de aannamesom ingezet moet worden om langdurig werkzoekenden en/of arbeidsgehandicapten aan het werk te helpen.

Gestimuleerd wordt dat O&O-fondsen worden ingezet voor (om)scholing voor werk in andere sectoren. Niet gebruikte gelden kunnen ze meenemen naar werk in andere sectoren. Zo vormen de fondsen een bijdrage aan een leven lang leren.

3. Leven lang leren.

Een vaste baan bij een vaste baas behoort tot het verleden. Om mee te kunnen blijven doen op de arbeidsmarkt, is het belangrijk te blijven leren. Daarom moeten we toe naar scholingsrechten en scholingsplichten. Werkgevers moeten hun werknemers in staat stellen zich verder te scholen. En werknemers moeten er gebruik van maken. Onderwijsinstellingen en sociale partners moeten samen werken aan een flexibel aanbod van opleidingen voor werkenden, bijvoorbeeld kortere cursussen, in de avonduren en beroepsgericht. Gestimuleerd wordt dat O&O-fondsen worden ingezet voor (om)scholing voor werk in andere sectoren. Niet gebruikte gelden kunnen ze meenemen naar werk in andere sectoren. Zo vormen de fondsen een bijdrage aan een leven lang leren.

4. Een goede baan bij een goede baas.

De PvdA gunt iedereen werk, maar vooral ook goed werk. Wij bepleiten een sociaal werkgeverschap dat gericht is op de zorg voor goede arbeid en op investering in werknemers. Wij introduceren een scholingsrecht en scholingsplicht: werknemers hebben het recht op scholing, maar ook de plicht zich te laten scholen. Met duurzaam loopbaanbeleid en goede arbeidsomstandigheden voorkomen we dat mensen vroegtijdig verslijten. Arbeidsvoorwaarden zijn in ons land gewaarborgd door collectieve afspraken in CAO's. Daarnaast hebben we goede wettelijke regels voor de arbeidsomstandigheden. Werkgevers die zich daar niet aan houden concurreren oneerlijk en misbruiken hun werknemers. Deze misstanden vereisen een hardere aanpak, met scherpere controles en lik- op- stuk boetes.

Medezeggenschap over het bedrijfsbeleid en over de organisatie van het eigen werk is een onmisbare schakel tussen arbeid, maatschappelijke verheffing en individuele ontplooiing. De verplichting tot het hebben van een ondernemingsraad is een onvervreemdbaar recht. Samen met werknemersorganisaties bekijken we hoe de ondernemingsraden, ook bij internationaal opererende bedrijven, nauwer betrokken kunnen worden bij overnames, fusies, splitsingen of

verplaatsingen van ondernemingen. Werknemers blijven goed beschermd tegen onrechtmatig ontslag.

5. Arbeid en Zorg.

De PvdA streeft naar een evenwichtige verdeling van arbeid tussen mannen en vrouwen. Wij strijden tegen ongelijke betaling voor gelijk werk. Voor deeltijdwerkers gaat het lonen om meer uren te werken. Dit is vooral voor vrouwen van belang omdat zij veelal in deeltijd werken. De huidige fiscale kortingen passen we met dat doel aan.

Er is nog veel winst te behalen door flexibilisering van arbeidsuren en arbeidsplaatsen. Werknemers moeten daar zelf veel meer invloed op krijgen. Op diverse momenten in het leven hebben mensen behoefte aan verlof, bijvoorbeeld vanwege ziekte, de geboorte van een kind, adoptie of mantelzorg. De PvdA bepleit een verlofstelsel dat mensen flexibiliteit biedt en waarin de diverse verlofregelingen goed op elkaar zijn afgestemd. Om te komen tot een betere verdeling van werk en zorgtaken tussen partners stimuleren wij bedrijven om 'voltijd-min' aanstellingen beter mogelijk te maken. De komende jaren blijven we ons ook inzetten voor de verbetering van de verlofregelingen. Hiertoe voegen we de verschillende regelingen samen, inclusief het babyverlof.

Ouders moeten werk en zorg goed kunnen combineren. Daarvoor is hoogwaardige en betaalbare kinderopvang cruciaal. Kinderopvang is goed voor de persoonlijke ontwikkeling van kinderen. De kinderopvang is in de afgelopen kabinetsperiode met meer dan 100.000 plaatsen uitgebreid. Er moeten nog meer plaatsen bijkomen. De opvang moet bovendien beter worden en naadloos aansluiten op het onderwijs. Ook voor ouders die met onregelmatige werktijden voor de samenleving essentiële taken vervullen (zorg, veiligheid, etc.) moet kinderopvang beschikbaar zijn.

Op dit moment kent ons land maar liefst negen regelingen om ouders met kinderen financieel te ondersteunen. De doelstellingen, doelgroepen, grondslagen en effecten van al deze regelingen lopen nogal uiteen. Er is geen enkel zicht op de optelsom.

De PvdA wil deze regelingen vereenvoudigen en waar mogelijk samenvoegen. Hierbij ligt het accent op enerzijds het ondersteunen van de koopkracht van ouders met kinderen en het stimuleren van de combinatie van arbeid en zorg anderzijds.

6. Langer doorwerken en een goed pensioen.

Ook in de toekomst willen we goed onderwijs en goede zorg. Nu we allemaal ouder worden en er minder jongeren zijn, zullen we langer moeten doorwerken. Dat kan ook. De AOW leeftijd wordt in 2020 naar 66 jaar verhoogd en in 2025 naar 67 jaar, zodat toekomstige gepensioneerden ruimschoots de tijd hebben zich op deze verandering in te stellen. De fiscaal relevante pensioengerechtigde leeftijd volgt deze verhoging. De periode tot 2020 benutten we om de arbeidsmarktpositie van oudere werknemers te verbeteren. Voor het verbeteren van deze arbeidsmarktpositie voor oudere werknemers vragen wij een inspanningsverplichting van werkgevers die tot uiting moet komen in een kwantitatieve afspraak in het nieuwe Sociaal Akkoord.

Er komt een mogelijkheid om de AOW-uitkering één of twee jaar eerder of later te laten ingaan (flexibilisering ingangleeftijd), met aanpassing van de uitkeringshoogte. Werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van oudere werknemers lopen door tot 67 jaar zodat zij niet tussen het 65e en het 67e levensjaar in de bijstand belanden. Waar nodig

komt vanaf 65 jaar een overbruggingsuitkering zonder partner en vermogenstoets. De doorwerkbonus vervalt, maar het recht op langer doorwerken wordt ingevoerd. Het wettelijk leeftijdsontslag verdwijnt. Daarnaast wil de PvdA in het nieuw te sluiten Sociaal Akkoord waarborgen opnemen m.b.t. het voorkomen van het verslijten van werknemers in zware beroepen.

Voor mensen met een laag inkomen wordt het makkelijker te sparen voor hun pensioen. Daarnaast wordt het voor mensen die tot hun 65e doorwerken mogelijk zich op hun 64e te laten keuren op basis van nader te bepalen criteria. Als zij 'versleten' blijken, mogen zij stoppen met werken. Dit wordt betaald uit door werkgevers op te richten sectorfondsen, zodat zij gedwongen worden te voorkomen dat werknemers vroegtijdig verslijten.

7. Ook zekerheid voor flexwerkers.

Het vaste contract is op z'n retour. Er zijn steeds meer mensen met verschillende, tijdelijk banen. Hun sociale rechten zijn slechter op orde. De PvdA wil dat werkgevers ook voor flexwerkers verantwoordelijkheid dragen bij ziekte en bij re-integratie na langdurige ziekte. Flexibiliteit en sociale zekerheid horen bij elkaar. De PvdA vindt dat de balans zoek is bij flexibele vormen van arbeid als nulurencontracten en oproepcontracten. De PvdA wil deze vormen van flexibel werk sterk ontmoedigen, tenzij werknemers er vrijwillig voor kiezen. Om de arbeidsmarktpositie van alle flexwerkers te verbeteren, stimuleren we scholingsmogelijkheden.

8. Jeugdwerkloosheid.

Jaarlijks verlaten 50.000 jongeren een opleiding zonder behoorlijk diploma. Dat is te veel. Voor de PvdA geldt dat alle jongeren onder 27 jaar of op een opleiding zitten, of een baan dan wel leer/werkplek hebben. Er moet een warme overdracht zijn tussen school en arbeidsmarkt. Op school komt er meer ruimte voor oriëntatie op de toekomstige baan. Scholen gaan ook langer nazorg verlenen aan ex-scholieren richting participatie. Vanwege de crisis zijn er minder stageplekken. Daarom wil de PvdA leer- werkbanen voor jongeren van 16 en 17 jaar die nog op school zitten.

9. Een activerende sociale zekerheid.

De PvdA wil uitkeringen actief omzetten in algemeen aanvaardbaar werk. En waar dat (nog) niet kan is vrijwilligerswerk vanzelfsprekend. Een groot deel van de mensen in de bijstand bestaat uit alleenstaande ouders, vooral moeders. Zij dragen de zorg voor jonge kinderen en kunnen niet veertig uur in de week werken. Deeltijdwerk levert vaak te weinig op om van te kunnen leven. De PvdA wil een inkomenstoets voor alleenstaande ouders als zij alsnog in deeltijd gaan werken. Een dergelijke regeling stimuleert participatie, leidt tot een hoger besteedbaar inkomen en bespaart netto op uitkeringen. Fraude ondermijnt het draagvlak voor sociale zekerheid en pakken we dus hard aan. De PvdA wil fraude vooral aanpakken via bestandskoppeling. Op de arbeidsmarkt vallen nu teveel mensen uit door te hoge werkdruk. Gemeenten moeten gaan bijdragen aan de loonkosten van werknemers die niet 100% productief zijn. Er komt een compensatieregeling om het werkloosheidsrisico voor groepen meteen zwakke arbeidsmarktpositie voor werkgevers weg te nemen.

10. Inkomensbeleid en belastingpolitiek.

Het minimumloon biedt mensen de garantie van een menswaardig bestaan. Wij wijzen daarom werken onder het minimumloon af, tenzij het tijdelijk is en er sprake is van toeleidingsactiviteiten naar de arbeidsmarkt. Wij koppelen het minimumloon aan de

loonontwikkeling in de markt. Ook de uitkeringen blijven gekoppeld aan deze loonontwikkeling.

Werk moet lonen. Nog steeds is er sprake van een armoedeval onderaan de arbeidsmarkt. Aan de onderkant van de arbeidsmarkt moeten de tarieven omlaag en de belastingkortingen omhoog. Dit betalen we door hogere belasting op consumptie, vermogen en milieuvervuilend gedrag. Nederlandse multinationals betalen gezien hun winst in feite te weinig vennootschapsbelasting, doordat ze hun hoofdvestiging administratief verplaatsen naar een fiscaal aantrekkelijker land. Omgekeerd gebruiken buitenlandse bedrijven Nederland op eenzelfde wijze. Aangezien een dergelijke inkomstenstroom een aanzienlijk onderdeel kan uitmaken van de bezuinigingsopgaaf van komende kabinetten zal de regering zowel in Europees als in G20 verband een eind maken aan dergelijke fiscale concurrentie.

De aanstaande besparingen die nodig zijn om de overheidsfinanciën op orde te brengen doen vaak meer pijn bij mensen met een laag inkomen dan bij mensen met een hoog inkomen. Dat vinden wij oneerlijk. Eerlijk delen betekent dat wij van mensen met een zeer hoog inkomen of een zeer hoog vermogen een bijdrage vragen. Wij voeren een solidariteitsbijdrage in: een nieuw belastingtarief van 60% over het belastbaar inkomen boven 150.000 euro.

11. Armoedebestrijding en schuldhulpverlening.

Wij blijven ons op alle mogelijk manieren inzetten voor de strijd tegen armoede en tweedeling in de samenleving. Waar landelijke hervormingen in het armoedebeleid noodzakelijk zijn om de voedselbanken op lokaal niveau overbodig te maken, zullen wij die doorvoeren. Wij spreken de ambitie uit dat het aantal kinderen dat in armoede opgroeit de komende periode met een kwart omlaag moet. En voor kinderen die niettemin in armoede opgroeien, moeten we alles op alles zetten om ervoor te zorgen dat zij mee kunnen blijven doen met hun vriendjes en vriendinnetjes, bijvoorbeeld in sportclubs en bij schoolreisjes.

Het aantal mensen, onder wie steeds meer jongeren dat temaken krijgt met schuldenproblemen, groeit sterk. Niet alleen schulden maar ook de oorzaken hiervan (verslaving, langdurige werkloosheid, geen diploma) moeten in samenhang worden aangepakt. Wachtlijsten voor schuldhulpverlening moeten fors korter. De totstandkoming van een Landelijke Informatie Systeem schulden wordt bevorderd. Misleidende kredietreclames worden verboden en er zal meer gedaan moeten worden aan het verhogen van het financiële bewustzijn van mensen. Ook jongeren onder 18 jaar hebben recht op schuldhulpverlening.

12. Arbeidsmigratie.

De PvdA is voor het selectief toelaten van arbeidsmigranten. De situatie van de Nederlandse arbeidsmarkt, nu en in de nabije toekomst, is uitgangspunt. Arbeidsmigratie kan een antwoord zijn op specifieke tekorten op de Nederlandse arbeidsmarkt. De nadelige gevolgen voor ontwikkelingslanden van migratie (de zogenaamde braindrain) moeten worden beperkt en de voordelen ervan bevorderd (geldovermakingen, investeringen, kennisoverdracht). Arbeidsmigranten bouwen pas na verloop van tijd recht op sociale zekerheid op. Daarnaast moet er meer aandacht komen voor de sociale gevolgen voor de wijken waar nieuwe arbeidsmigranten zich vestigen. Het inzetten van illegale werknemers haalt ook de solidariteit van onze sociale verzekeringen en de werking van collectieve arbeidsovereenkomsten onderuit.

Bij gelijk werk past altijd een gelijke betaling. Daarom moeten we frauduleuze constructies streng controleren en aanpakken. Boetes gaan omhoog voor werkgevers die illegaal mensen tewerk stellen, uitbuiten of die zich niet houden aan de in de sector geldende CAO-lonen. Net als de boetes voor huisjesmelkers.

2.3 Ondernemerschap

2.3.1 De visie

Ondernemerschap is de bron van innovatie en economische groei. Ondernemerschap is met name te vinden in het midden- en kleinbedrijf, dat moet worden gekoesterd. Het MKB zien wij als motor van de economie en als een belangrijke banenmachine. Dit ondernemerschap willen wij stimuleren.

De 650.000 zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) vormen een belangrijk deel van onze arbeidsmarkt en zijn een economische factor van betekenis. In stilte hebben zzp'ers een flink deel van de economische terugloop opgevangen. Ze kregen minder opdrachten tegen lagere tarieven. Dat is een van de andere redenen waarom onze werkloosheid relatief laag is. Wij willen de economische kracht van zzp'ers waarderen en hun positie in onze sociale en fiscale voorzieningen verbeteren.

De maakindustrie blijft belangrijk voor Nederland. Daarnaast onderkennen we dat de kennisindustrie voor onze economie steeds belangrijker wordt en verdere aanmoediging verdient. Meernadruk en regie op innovatie, R&D, ontwerp en aansturing zijn van groot belang. Een goed industrie en innovatiebeleid versterkt de concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven. Daarbij komt verhoging van arbeidsproductiviteit tot stand door een samenspel van technologische en sociale innovatie. Bedrijven worden zelden wijzer van grote overnames met fiscaal aftrekbaar vreemd vermogen. Dat gaan we daarom ontmoedigen.

De vrije markt kent beperkingen. Het mag nooit meer gebeuren dat een hele economie aan de rand van de afgrond wordt gebracht door falende markten, falend toezicht en falende moraal. We dienen te leren van de gebeurtenissen van de afgelopen tijd. Veel maatregelen zullen alleen maar effectief zijn in internationaal verband. Maar we zullen ook nationale maatregelen moeten nemen. Een relatief klein land als Nederland is bijzonder kwetsbaar als grote banken in de problemen komen. De risico's voor de Nederlandse belastingbetaler moeten beheersbaar blijven, ook als dat slecht is voor het vestigingsklimaat voor financiële instellingen.

2.3.2 De prioriteiten

Deze visie vertalen wij in de volgende beleidsprioriteiten:

1. Ondersteuning kleine ondernemers.

Wij streven naar één winstbox in de belastingen voor ondernemers en naar afschaffing van het urencriterium. We stimuleren starters en doorgroeiers. De aftrek voor starters gaat omhoog evenals de MKB- winstvrijstelling. Tegelijkertijd verlagen we de zelfstandigenaftrek.

Er komt een wettelijk verplichte verzekering voor zzp'ers voor de financiële gevolgen van ziekte en arbeidsongeschiktheid. Zo voorkomen we dat onverzekerde zzp'ers bij ziekte of arbeidsongeschiktheid in de bijstand belanden. De pensioenopbouw van zzp'ers verdient aandacht. Als je van werknemer zzp'er wordt mag je een aantal jaren aangesloten blijven bij je

oude pensioenfondsen. Dit willen we fiscaal ondersteunen, vergelijkbaar met de faciliteiten voor individuele pensioenverzekeringen, inclusief de aftopping die daarbij geldt. De overheid moet haar aanbestedingsbeleid zo aanpassen dat het MKB en zzp'ers vaker kunnen meedingen naar opdrachten.

2. Minder bureaucratie.

We gaan door met het verminderen van de administratieve lasten. We gaan snoeien in het woud van regels bij het aannemen en doorgroeien van personeel. We stellen een nullijn in voor wetgevingskosten: baten voor ondernemers moeten groter zijn dan kosten. Er komt één digitaal overheidsloket voor alle ondernemingszaken. Alle formulieren worden digitaal.

3. Industrie.

De kennis- en innovatie industrie versterkt de Nederlandse concurrentiepositie. Het leidt tot werkgelegenheid en draagt bij aan maatschappelijke ontwikkelingen. Het onderwijs- en arbeidsmarktbeleid dient dit te ondersteunen door bijvoorbeeld aandacht voortechneek, een geschikte kenniswerkersregeling, behoud van vakmensen in bedrijven en, indien noodzakelijk, verlenging van de deeltijd WW. We willen aanhaken bij Europese programma's en kennisinfrastructuur.

4. Kredietverlening.

Door de crisis komen bedrijven vaak moeilijk aan kredieten. Dit moeten we voortdurend in de gaten houden. We grijpen meteen in als blijkt dat banken hun maatschappelijke verantwoordelijkheid niet nemen. Mocht de kredietverlening structureel in het nauw raken, dan moet de overheid bereid zijn een (tijdelijk) fonds op te richten om de kredietverlening aan de praat te krijgen.

We zijn voor particuliere initiatieven ter ondersteuning van kredietverlening aan en ter bevordering van vermogensvorming binnen het MKB onder meer in de vorm van durfkapitaal. Ook valt bijvoorbeeld te denken aan microfinanciering voor starters.

5. Een dienstbare financiële sector.

De laatste jaren heeft er een cultuuromslag plaats gevonden in het bedrijfsleven. Onder invloed van het Angelsaksische model zijn banken zich steeds meer gaan richten op de korte termijn belangen van de aandeelhouders en management en steeds minder op de lange termijn belangen van andere 'stakeholders', zoals de werknemers, de klanten en de toeleveranciers. Om de korte termijn winst te vergroten, worden steeds meer risico's genomen. Ondoorzichtige producten werden aangeboden, bedrijven werden onvrijwillig overgenomen, opgeknipt en aan de hoogste bidder verkocht. Bijna altijd waren deze activiteiten niet in het belang van het land. Beschermingsconstructies die eerder ook in Nederland bestonden, zoals de structuurwet 1971, zijn afgeschaft. Deze waarborgen dienen hersteld te worden.

Banken moeten kleiner en transparanter. Natuurlijk moeten Nederlandse ondernemers ook in het buitenland op dienstverlening van hun bank kunnen rekenen. Maar Nederlandse banken zullen kleiner moeten zijn dan in het verleden het geval was. Anders zijn de risico's voor de belastingbetaler te groot als het misgaat. We bereiken dit door hogere kapitaaleisen te stellen door strenger toezicht te houden op het risicomangement. Nederland moet dan ook zijn inspanningen voortzetten om te komen tot een gecoördineerd en samenhangend Europees beleid ten aanzien van banken en de financiële sector. De PvdA zal zich blijven inzetten tegen excessieve bonussen.

Het deposito-garantiestelsel moet hervormd worden op basis van de vervuiler betaalt: banken moeten premies storten in een fonds dat spaarders schadeloos stelt bij een bankfaillissement. Meerrisicovolle banken betalen een hogere premie dan minder risicovolle banken. Consumenten worden adequaat beschermd tegen onverantwoordelijke producten en diensten. Burgers moeten veel beter worden beschermd tegen risicovolle producten. Toezichthouders krijgen meer mogelijkheden voor preventie en sanctionering.

Nederland voert een bankbelasting in, liefst in internationaal verband. Nederland steunt initiatieven voor het scheiden van meer en minder risicovolle bankactiviteiten. Er komt een moderner faillissementsrecht voor banken. Hierbij werken we het idee van een banktestament (living will) verder uit. Het wordt mogelijk ook obligatiehouders mee te laten betalen bij bancaire falen (convertible capital). Een nieuwe nationalisatiewet stelt de overheid in staat om onder uitzonderlijke omstandigheden banken te nationaliseren, bijvoorbeeld als de rekening voor de belastingbetaler te hoog dreigt op te lopen. De code banken wordt strikt gehandhaafd. Als banken zich er niet aan houden, met name voor wat het bonusbeleid betreft, komt er een speciale wet.

2.4 Een duurzame toekomst

2.4.1 De visie

Hoe laten we de wereld na aan onze kinderen en kleinkinderen? En willen we zelf leven in een wereld waarin zuivere lucht steeds schaarser wordt, grondstoffen opraken en het leefklimaat door de uitstoot van bijvoorbeeld CO₂ wordt verpest? De PvdA kiest voor een ander perspectief. Een perspectief dat uitgaat van duurzaamheid. Een perspectief dat uitgaat van de gedachte dat welvaart meer behelst dan koopkracht en economische groei. Daarin waren wij in het recente verleden succesvol. Het bewust zijn dat duurzaam handelen vanzelfsprekend moet zijn is gegroeid onder burgers en bedrijven. De PvdA wil verder op de weg van duurzaam handelen door verduurzaming van ketens, door certificering van producten, duurzame inkoop van overheden en groene belastingen volgens het principe 'de vervuiler betaalt'.

Het huidige nationaal klimaatbeleid kent ambitieuze doelen op het gebied van duurzame energie, energiebesparing en vermindering van uitstoot van broeikasgassen. Ons land behoort tot de kerngroep van landen die zich inzet voor een ambitieus internationaal klimaatbeleid. De lucht in ons land is schoner geworden en onze open ruimte wordt beter beschermd. Maar het is niet genoeg. We willen ambitie tonen. In 2020 moeten we de schoonste en meest efficiënte energievoorziening van Europa hebben. Dan zijn we minder afhankelijk van olie, uranium en gas uit het Midden-Oosten en Rusland. We stimuleren groene wetenschap, groene investeringen door particulieren, groene productiemethodes, verdere vergroening van belastingen, groene energie en een groen ruimtelijk beleid en verkeers- en vervoersbeleid.

We scheppen nieuwe, groene banen en groei in sectoren waar ervoor Nederland wereldwijd grote kansen liggen. En we realiseren een CO₂-arme economie, een noodzakelijke voorwaarde om de toekomst van volgende generaties veilig te stellen. We stimuleren het vervoer van goederen over de waterwegen, ook de kleinere, onder voorwaarde dat dit duurzamer is. We willen in 2020 minimaal 20% duurzame energie, een 20% efficiëntere economie en 30% minder uitstoot van CO₂ dan in 1990. Kernenergie zien wij niet als lange termijn oplossing om een duurzame samenleving te bereiken zolang een oplossing voor het afvalprobleem nog niet in zicht is.

2.4.2 De prioriteiten

1. Vergroening van het energieverbruik.

De PvdA wil de energievoorziening in hoog tempo verduurzamen. Dat betekent niet dat wij vinden dat de subsidie flink omhoog moet. Sterker nog, de vele subsidies kunnen beter plaatsmaken voor wettelijke normen die energiebesparing afdwingen en het aandeel van duurzame energie opvoeren. Subsidies aan energieproducenten voor groene stroom vervangen we door een verplicht aandeel groene stroom (35% in 2020). Veranderende subsidiestelsels zijn funest voor de wil om te investeren. De PvdA voorkomt wijzigingen daar waar mogelijk. (4.26) De PvdA zal onderzoeken, mede op basis van het rapport ‘Nederland Krijgt Nieuwe Energie’, of het mogelijk is, met andere partijen een duurzaamheidsakkoord te sluiten.

We verplichten de energieleveringbedrijven om ook bij hun klanten energiebesparing te stimuleren. Kolencentrales moeten meer duurzaam stroom opwekken door duurzame biomassa bij te stoken. Met woningbouwcorporaties spreken we af dat hun woningvoorraad versneld geïsoleerd wordt. De eisen aan nieuwbouwhuizen gaan omhoog. Bestaande woningen moeten actief verduurzaamd worden. Energie-Coöperaties zullen worden bevorderd om bewoners, zowel huurders als eigenaren, te stimuleren in de eigen buurt te investeren in duurzame energie.

2. Uitbouw internationale voortrekkersrol.

Schone lucht en klimaatverandering houden niet op bij de grens. Daarom bouwt Nederland haar voortrekkersrol op internationaal gebied uit. Harmonisatie van belastingen op energie is in ieders belang. Zo voorkomen we oneerlijke concurrentie tussen bedrijven en overheden: een ‘race to the bottom’ ten koste van een duurzame wereld. We houden de Europese landen houden aan de ambitieuze doelstelling van 30% minder CO₂-uitstoot in 2020. Deze doelstellingen moeten worden vastgelegd in een internationaal juridisch bindend klimaatverdrag.

3. Beter openbaar vervoer.

Modern openbaar vervoer is van groot belang om de bereikbaarheid van steden en dorpen te verbeteren. Het openbaar vervoer is een belangrijk duurzaam alternatief voor de auto. Een aantrekkelijk alternatief vraagt permanente verbetering. Veiligheid, betrouwbaarheid, betaalbaarheid en een optimale service zijn voor veel reizigers het belangrijkste bij het bepalen van een keuze voor vervoer. Slechte weersomstandigheden mogen de dienstregeling niet totaal in het honderd laten lopen. Stations moeten veilig zijn, treinen en bussen schoon, en de trein moet standaard uitgerust zijn met een internetverbinding. Om dat te realiseren zullen wij alle concessiehouders aanspreken en stimuleren om de dienstverlening verder te verbeteren. Dit vergt een sterkere positie van de overheid als opdrachtgever en concessieverlener. Over de hele linie moet het openbaar vervoer als één integraal systeem (trein, metro, tram, bus, taxi) een kwaliteitsverbetering ondergaan. Het openbaar vervoer moet beter bereikbaar, toegankelijk en bruikbaar worden voor mensen met een beperking. Materieel, infrastructuur en dienstverlening moeten hierop worden afgestemd.

De komende jaren staan miljarden investeringen gepland in nieuw spoor en nieuw materieel om in grote delen van Nederland het rijden zonder spoorboekje mogelijk te maken. We gaan daarbij niet het onzekere pad van marktwerking en aanbestedingen op en verwachten van de NS verdere investeringen in de dienstverlening.

4. Stimuleren verantwoord autogebruik.

We willen het autogebruik op een eerlijke manier belasten en de bereikbaarheid verbeteren. Het gebruik van de auto is de basisvoor belasting en niet het bezit. In plaats van het bezit wordt het gebruik van de auto belast naar milieubelasting, plaats en tijd. Verder stimuleren wij het deelautogebruik. Voor vrachtauto's wordt het systeem ingevoerd waarmee in Duitsland goede ervaringen zijn opgedaan. Met het aanleggen van nieuwe wegen betrachten wij grote terughoudendheid. Duurzame inpassing in het landschap is altijd voorwaarde. Nederland moet tot proeftuin worden gemaakt van elektrisch vervoer.

5. Stimuleren fietsgebruik.

We willen het fietsgebruik stimuleren, omdat hiermee niet alleen de bereikbaarheid en het milieu wordt verbeterd, maar ook de gezondheid wordt bevorderd. Het aantal snelfietsroutes tussen woon- en werklocaties en de stallingplekken bij treinstations worden sterk uitgebreid. De verkeersveiligheid van kwetsbare verkeersdeelnemers wordt bevorderd. Vernieuwend fietsbeleid in gemeenten en provincies wordt ondersteund.

6. Natuurherstel vergt doorzetten.

Vitale natuur is onmisbaar in een leefbare samenleving. De natuur herstelt zich langzaam, maar blijft kwetsbaar. Daarom werken we stug door aan het netwerk van beschermde natuurgebied en in ons land, de Ecologische Hoofdstructuur. Van het Geuldal in Limburg tot het Drentsche Aa gebied in het noorden, van de Waddenzee via het Bargerveen tot de Biesbosch. Als er minder geld is, nemen we er meer tijd voor. Het veranderende klimaat dwingt ons de komende decennia natuurbescherming, recreatie en waterbeheer met elkaar te combineren. Betere bescherming van de kust is hoogst noodzakelijk en de rivieren vragen om meer ruimte. We kunnen ons geen overstroming permitteren. De komende jaren dient een visie ontwikkeld te worden op de drinkwatervoorziening met bijzondere aandacht voor bijvoorbeeld het eigendom en de betekenis van drinkwater als exportartikel. We hebben ook een verantwoordelijkheid voor natuur buiten Nederland. We gaan actief ontbossing tegen. Zo verbieden we, liefst in Europees verband, de handel in illegaal gekapt hout. We voeren strenge, bindende duurzaamheidscriteria in voor biobrandstoffen.

7. Ruimtelijke ordening.

De verrommeling van ons landschap moet stoppen. Niet ieder dorp hoeft een eigen industrieterrein. De provincies krijgen een sterkere rol in het ruimtelijk beleid en zullen op regionaal niveau onvermijdelijke keuzes moeten maken. Investerings van de rijksoverheid in infrastructuur moeten altijd in samenhang met ruimtelijke ordening en woningbouw plaatsvinden. De verschillende fondsen voegen we daarom samen in één MIRT (Milieu Infrastructuur Ruimte en Transport)-fonds. Het Nederlandse landschap is iets om trots op te zijn. We zullen echter moeten blijven investeren om het te behouden en te versterken. Een goede balans tussen landbouw, cultuurhistorie, natuur, recreatie, wonen en kleinschalige bedrijvigheid is daarbij een voorwaarde. Er moeten duidelijke keuzes gemaakt worden om de kwaliteit van het platteland te waarborgen. Economische groei moet niet langer ten koste gaan van milieu, welzijn, gezondheid en de groene ruimte. Creatieve oplossingen op dit gebied zullen worden gestimuleerd.

8. Landbouw en intensieve veehouderij.

De voedselproductie kan en moet duurzamer. Economie en ecologie moeten ook op het platteland hand in hand gaan. De biologische land- en tuinbouw kan daarbij een belangrijke

voortrekkersrol vervullen. Het voorzorgprincipe is leidend om voedselveiligheid te garanderen. Dat betekent dat het belang van de volksgezondheid prevaleert boven economische belangen. We moeten toe naar een vitale, gezonde en duurzame landbouw, waarbij we efficiënt omgaan met bodem, grondstoffen en energie en bijdragen aan een landschap dat karakteristieke waarde weet te behouden.

De intensieve veehouderij blijft botsen met de volksgezondheid, het milieu, het dierenwelzijn en de kwaliteit van ons landschap. Het maatschappelijk draagvlak neemt steeds verder af. De overheid neemt zodanige maatregelen dat de sector veel sneller tegemoet zal moeten komen aan de eisen die de samenleving stelt aan verantwoorde veehouderij.

Er komt een verbod op de nertsenhoudery. We perken het gebruik van antibiotica in de veehouderij sterk in. Het aantal dierproeven dringen we verder terug. Het vervoer van dieren door heel Europa moet sterk worden teruggedrongen en daar waar nog nodig aan veel strengere eisen voldoen zodat wantoestanden worden uitgebannen.

De PvdA is voorstander van het verlagen van Europese landbouwsubsidies. We hebben de Europese boeren hard nodig, maar wel op een andere manier. Oude inkomens- en exportsubsidies en de genereuze opkoopregelingen moeten plaatsmaken voor Europees beleid dat is gericht op versterking van het platteland en verduurzaming van landbouw en veeteelt. Dat is goed voor het landschap, de ecologie en biodiversiteit en het voorkomt dat we de internationale handel in landbouwproducten verstoren. Daar hebben juist ontwikkelingslanden veel last van. Het Nederlands en Europees visserijbeleid moet gericht zijn op het in stand houden van de ecologie van de zee. De visstand moet beschermd worden, en ruimte krijgen zich te herstellen. Daarom willen we de Nederlandse visserijvloot verkleinen, en strenge, door de wetenschap en de visserij samen vastgestelde visquota, handhaven. We willen zeereservaten in de Noordzee, waar, afhankelijk van het effect op de ecologie, geen of in beperkte mate economische activiteit mag worden ontplooid, en waar de natuur en visstand zich kunnen herstellen. Het Europees visserijbeleid wordt omgevormd, subsidies voor de grootschalige visserijvloot worden afgebouwd en kleinschalige en duurzame visserij wordt gestimuleerd.

9. Maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Het bedrijfsleven speelt een belangrijke rol in de bevordering van duurzaamheid en ontwikkeling in ontwikkelingslanden. Om voorlopers binnen het bedrijfsleven aan te moedigen en achterblijvers aan te sporen tot een fatsoenlijk sociaal en duurzaamheidsbeleid, is vanuit de overheid een combinatie nodig van positieve prikkels, sancties en regelgeving. De overheid zet zich in voor uitbreiding van de mogelijkheden om extraterritoriale schendingen van mensenrechten door Nederlandse bedrijven (zoals dwangarbeid of kinderarbeid) strafrechtelijk te vervolgen. Een rechtsbijstandfonds voor benadeelden van investeringen van bedrijven wordt opgericht. Tenslotte moeten bedrijven meer inzicht geven in de relatie moederbedrijf en dochterbedrijven in jaarverslagen.

2.5 Zorg

2.5.1 De visie

We kunnen in Nederland trots zijn op de goede zorg die vele werkers in de zorgsector dag in dag uit verlenen. Gezondheid en welzijn behoren tot de belangrijkste waarden in het leven en vormen een grondrecht. Het welbevinden van patiënten en cliënten in de zorg moet weer centraal komen te staan. Dat is waar mensen recht op hebben. Medewerkers moeten in staat

zijn hun tijd daaraan te besteden. De overheid moet garant staan voor toegankelijke, betaalbare en goede zorg. Niet omzet, niet winst, maar de belangen van patiënten en cliënten moeten leidend zijn.

Burgers moeten ook meer invloed krijgen op zorginstellingen. Deze maatschappelijke ondernemingen lenen zich prima voor corporatief bestuur waarin ook patiënten- en cliëntenvertegenwoordigers plaatshebben. Meer dan nu moet de participatie van patiënten of cliënten goed en eenduidig geregeld worden.

Gezondheid is oneerlijk verdeeld. Je levensverwachting hangt vaak samen met de buurt waarin je woont of de van de opleiding van je ouders. Dat vinden wij niet passen in een fatsoenlijke samenleving. Slechte gezondheid gaat samen met hoge kosten en staat participatie in de weg. Onze conclusie is dat goede gezondheidszorg niet zonder solidariteit kan. Tussen ziek en gezond, jong en oud, hoge en lage inkomens. Iedereen telt mee.

2.5.2 De prioriteiten

Om de zorg kwalitatief goed en betaalbaar te houden, kiest de PvdA voor de volgende prioriteiten:

1. Het begint met voorkomen.

Grote winst in de gezondheidszorg is te boeken door preventie. Onze leefstijl brengt te vaak gezondheidsklachten met zich mee. Voorlichting over goede voeding, het bevorderen van sport en beweging, mogelijkheden creëren voor kinderen om buiten te spelen, het bestrijden van eenzaamheid bij ouderen, ontmoedigen van alcohol- en drugsgebruik bij jongeren en handhaving zijn van groot belang.

Gemeenten krijgen meer taken uit de AWBZ en de jeugdzorg en ontvangen daarvoor ook de adequate middelen die voor de uitvoering van deze taken noodzakelijk zijn. Daardoor kunnen zij, in samenhang met onderwijs, werk en welzijn, het beroep op de zorg rechtstreeks voorkomen. Gemeenten verdienen meer dan nu een beloning voor actief preventie- en welzijnsbeleid. Dat verkleint immers het beroep dat later op de zorg wordt gedaan. Bij de overheveling van taken vanuit de AWBZ en Jeugdzorg naar gemeenten zullen randvoorwaarden worden gesteld om samenwerking op regionale schaal te waarborgen onder meer door het benutten van de centrumgemeentenconstructie.

2. Zorg dichtbij.

De PvdA wil dat de zorg zo dicht mogelijk bij mensen is. De mantelzorg, waarbij de naasten zelf de zorg op zich nemen, verdient actievere steun van de lokale en landelijke overheid. De zorgverlening is, waar mogelijk, wijkgericht georganiseerd en zonder financiële belemmeringen toegankelijk zijn. De zorgverleners in de wijk kunnen het merendeel van de aandoeningen behandelen. Dit geldt ook voor de langdurige zorg voor chronisch zieken en gehandicapten. Nieuwe initiatieven als Buurtzorg laten zien dat thuiszorg nabij en toch betaalbaar (zelfs goedkoper) kan zijn. Het persoonsgebonden budget (PGB) is een belangrijk instrument voor mensen met een beperking. Een PGB versterkt de cliëntenpositie en de eigen regie van degene die een indicatie voor zorg of voorzieningen heeft. Voorwaarde is dat die regie ligt bij direct betrokkene of zijn of haar wettelijke vertegenwoordiger. Onjuist gebruik van PGB's wordt bestreden. De wetgeving wordt verduidelijkt en waar nodig aangescherpt.

Er komen meer ouderen. De meeste van hen willen zo lang mogelijk zelfstandig blijven. Daarom moet er meer te kiezen zijn qua woonvormen. Zorg-aan-huis is een uitkomst, waarbij echter ook de omgeving hiervoor toegerust moet worden. Ook in de AWBZ moet wonen en zorg geleidelijk worden gescheiden. Verouderde verzorgings- en verpleeghuizen worden bij gebleken behoefte vervangen door nieuwe, als ook door woonzorgcentra en zorg op maat. Wij zijn tegen marktwerking in de AWBZ.

3. Samenwerken.

In de zorg staat het publieke belang van toegankelijkheid en kwaliteit voorop. Een beslissing over wie wel of geen medische zorg krijgt mag nooit afhankelijk zijn van commerciële motieven van een instelling of haar kapitaalverschaffers. Wij wijzen het winstmotief bij maatschappelijke zorgorganisaties af, evenals de mogelijkheid van beursnotering en de verschaffing van aandeelhouderskapitaal met de daarbij horende invloed van investeerders. Wij verkiezen samenwerking boven concurrentie en stellen grenzen aan marktwerking. Wij stimuleren doelmatigheid, bijvoorbeeld via zorgketens of coöperaties waarin partners als een ziekenhuis, thuiszorg en gemeenten samenwerken.

4. Goede ziekenhuiszorg.

De zorg verandert snel van karakter. Ieder jaar opnieuw moeten we kritisch kijken naar het zorgpakket. En de organisatie van de zorg moet meegroeien met steeds nieuwe eisen en mogelijkheden. Op dit moment loopt de organisatie achter bij de ontwikkelingen. Voor ons staat daarbij voorop dat niet de markt maar de overheid sturend moet zijn om publieke belangen als toegankelijkheid, betaalbaarheid en kwaliteit zeker te stellen. In elke regio dient een goed ziekenhuis te zijn waar gedegen zorg wordt geleverd. Dat geldt zeker voor spoedeisende hulp. Zeer specialistische zorg kan worden geboden in een netwerk van landelijke voorzieningen. Mogelijke overlap verdwijnt. De overheid zal dit moeten regisseren.

We maken pas op de plaats met de marktwerking in de ziekenhuiszorg. Prioriteit heeft nu het doelmatiger inkopen door verzekeraars, het vereenvoudigen van de DBC- bureaucratie en het doelmatig spreiden van het aantal medische voorzieningen over het land. Samenhang en samenwerking moeten we belonen. Onnodige medische ingrepen en onacceptabele kostenoverschrijdingen, zoals bij medische specialisten, moeten we inperken. Met het oog op het publieke belang zullen bestaande particuliere initiatieven kritisch worden gevolgd. Om budgetoverschrijdingen te voorkomen houden we vast aan budgettaire kaders gebaseerd op een reële schatting van toekomstige zorgbehoefte. Ook komen we meteen budgettair beheersingsinstrument. Inkomens van artsen en specialisten koppelen we daarom los van omzet, bijvoorbeeld door hen in loondienst te nemen. Medisch specialisten hoeven in ieder geval niet meer te verdienen dan de MP-norm.

5. Kwaliteit zichtbaar maken.

De overheid is verantwoordelijk voor goede zorg en patiëntveiligheid. In de dagelijkse praktijk zijn het de werkers en de instellingen die het moeten doen. De inspectie houdt actief toezicht. Vermijdbare medische missers komen nog te vaak voor. Daarover moet meer openheid komen. Of een ziekenhuis goed is, of patiënten van een verpleeghuis tevreden zijn, of een arts een berisping heeft gekregen van het tuchtcollege, dat soort zaken moeten openbaar zijn. Wat goed is, mag gezien worden. Wat slecht gaat, moet bekend zijn. Kwaliteitssystemen moeten het dagelijkse werk van de zorgprofessional niet onderbreken, maar ondersteunen.

6. Het bestrijden van bureaucratie en bevorderen van professionaliteit.

De zorg kent heel veel bureaucratie. Denk aan eindeloze indicatieprocedures, tijdslurpende minutenregistratie, het rondpompen van toeslagen en eigen bijdragen en de tienduizenden diagnose- behandelcombinaties (DBC's) in de ziekenhuizen. Zorginstellingen moeten soms aan tientallen organen verantwoording afleggen. Dit kost veel menskracht en moet eenvoudiger kunnen. Professionele hulpverleners kunnen doorgaans heel goed zelf bepalen wat een cliënt of patiënt nodig heeft. Ook het toezicht op de zorg willen wij efficiënter en effectiever organiseren.

7. Voldoende personeel.

De komende jaren zal het steeds meer moeite kosten voldoende medewerkers voor de zorg te vinden. Daarom moet er meer aandacht komen voor de inhoud van het werk (minder bureaucratie en meer zelfsturing!), voor arbeidsomstandigheden, in het bijzonder voor oudere werknemers, en voor goede beloningen en voorzieningen om arbeid en zorg te kunnen combineren.

Het werken in de zorg verdient een beter imago. Voldoende stageplekken zijn onontbeerlijk. We willen af van de kunstmatige schaarste onder specialisten en schaffen de numerus fixus voor de studie geneeskunde af. De PvdA wil inzetten op betere functiedifferentiatie waarbij andere zorgverleners taken van artsen verantwoord kunnen overnemen. Om vormen van zelfzorg en langer zelfstandig thuis wonen mogelijk te maken stimuleren we nieuwe, innovatieve oplossingen en technologieën.

8. Lasten eerlijk verdelen.

Iedereen betaalt nu een hoge zorgpremie. Een groeiende groep mensen moet geld terugvragen via de zorgtoeslag. Dat leidt tot onnodig veel bureaucratie, met grote kans op fouten. De PvdA wil een kleine nominale premie voor de zorgverzekering en daarboven een inkomensafhankelijke premie. De zorgtoeslag wordt dan overbodig. Dat is eenvoudiger, doelmatiger, eerlijker en scheelt een hoop bureaucratie. Wij zijn terughoudend met eigen bijdragen, en maken deze, net als in de AWBZ, inkomensafhankelijk.

9. Chronisch zieken en gehandicapten.

De compensatie van het eigen risico in de ziektekostenverzekering voor chronisch zieken en gehandicapten blijft in stand. Het parlement moet het VN- verdrag over rechten van personen met een handicap zo spoedig mogelijk ratificeren. De wet gelijke behandeling voor gehandicapten en chronisch zieken zal ook gelden voor het openbaar vervoer. Later zal hij ook van kracht zijn voor goederen en diensten. De PvdA blijft zich inzetten voor gratis parkeren voor gehandicapten in alle gemeenten. Nu de betreffende wijziging van de Gemeentewet na aanvaarding in de Tweede Kamer in de Eerste Kamer is verworpen neemt de PvdA hiertoe initiatieven op provinciaal en gemeentelijk niveau om zo snel mogelijk resultaat te boeken. De rechten van de patiënt/cliënt en diens wettelijke vertegenwoordiger dienen versterkt te worden, evenals de positie van de cliëntenraden. Organisaties van mensen met een beperking worden door de overheid bij het beleid betrokken. Zij worden daartoe ook materieel in staat gesteld.

10. Zelfbeschikkingsrecht bij medisch-ethische vragen.

Technologische veranderingen, toenemend zelfbewustzijn bij burgers en een toename van nieuwe ziekten (zoals de ziekte van Alzheimer) leiden tot nieuwe medisch-ethische vragen. Voor de PvdA is het beginsel van zelfbeschikking leidend, maar altijd in samenhang met menselijke waardigheid, goede zorg en beschermwaardigheid van het leven. Ook

de positie van artsen en andere zorgverleners moet daar zorgvuldig bij worden betrokken. Om orgaandonatie te bevorderen steunen wij een systeem waarbij in principe iedereen donor is tenzij je daar actief bezwaar tegen hebt aangetekend. De overheid benadert iedereen actief om een keuze te maken. De komende jaren zal er meer aandacht moeten gaan naar de kwaliteit van leven in de laatste levensjaren, waaronder een vrijwillig levenseinde en stervensbegeleiding. De PvdA zal de discussie over de kwaliteit van leven in de laatste levensfase op korte termijn verder voeren en steunt actief het initiatief om 'vrijwillig levenseinde' ook in de Tweede Kamer te bespreken.

11. Versterking van de Jeugdzorg.

In de jeugdzorg verschuift het accent naar preventie. Gezinnen krijgen ondersteuning bij wat ze zelf kunnen doen. We willen minder kinderen in de jeugdzorg – en ook minder bureaucratie. Dit kan door de professional meer ruimte te geven om te doen wat nodig is. Vaak is een indicatiestelling dan overbodig. Plaatselijk moeten alle vormen van jeugdhulpverlening samenkomen, inclusief de zorg in het onderwijs. De hulpverlening moet zijn waar jongeren komen. Op scholen, in Centra voor Jeugd en Gezin. De verkokering tussen regelingen, financieringsstromen en instellingen willen we aanpakken, juist omdat de problemen van veel kinderen niet in één hokje zijn onder te brengen. Als in en om een gezin meerdere hulpverleners actief zijn, moeten we waarborgen dat één gezinscoach de leiding krijgt. Alle vormen van vrijwillige jeugdzorg worden overgeheveld naar de gemeenten. Ouders van kinderen onder de 12 jaar die met politie in aanraking komen, kunnen door de kinderrechter verplicht worden om gezinscoaching of opvoedingsondersteuning te accepteren. Kindermishandeling is een probleem (ca. 80.000 gevallen per jaar) dat met meer urgentie bestreden moet worden.

12. Bestrijding Gezondheidsachterstand.

Te vaak hangt een slechte gezondheid samen met een sociaaleconomische achterstandspositie. De PvdA wil dit aanpakken door preventie en voorlichting. Door communicatie te richten op mensen in achterstandssituaties, het stimuleren van lokale zorgnetwerken en de samenwerking tussen verschillende vormen van dienstverlening moet de gezondheidsachterstand bestreden worden. Hierbij past ook de bevordering van het gebruik van bestaande voorzieningen door de mensen die daar recht op hebben en zelf de weg hiernaartoe onvoldoende vinden.

13. Bestrijding alcoholmisbruik bij jongeren.

Eén van de grootse bedreigingen van de gezondheid is het alcoholmisbruik onder jongeren. Het grootste probleem zit bij jongeren van in de leeftijd van 12 tot 14 jaar. De PvdA wil daarom effectieve preventie en strikte handhaving van de huidige leeftijdsgrens voor de verkoop van alcohol. Gemeenten dienen beter ondersteund te worden bij hun handhaving en preventietaken.

2.6 Samen leven in buurt of wijk

2.6.1 De visie

Een groot deel van het dagelijks leven van mensen speelt zich af in de buurt. Het is hun buurt. De overheid kan veel doen om bewoners die er iets moois van willen maken te ondersteunen. Zo moet de veiligheid gewoon op orde zijn. De overheid is voor tal van voorzieningen onmisbaar. Maar ook bewoners zelf hebbende verantwoordelijkheid om bij te dragen aan de kwaliteit en veiligheid van hun buurt. Ook de betrokkenheid van burgers onderling, als burens, als ouders, als leden van dezelfde sportclub, is onmisbaar. Onze samenleving draait op die

betrokkenheid, op vrijwilligerswerk en mantelzorg die mensen dag in dag uit onbaatzuchtig voor elkaar over hebben. De waardering daarvoor is enorm. We moeten de samenleving en de voorzieningen zo organiseren dat deze betrokkenheid volop mogelijk blijft en nog meer mensen de keuze zullen maken om bij te dragen.

De toegenomen individualisering en diversiteit hebben geleid tot uiteenlopende leefstijlen en minder vanzelfsprekend gedeelde waarden. Het versterken van dat wat we gemeenschappelijk hebben, draagt bij aan vitale gemeenschappen. Daarbij past intolerantie noch onverdraagzaamheid. Integratie gaat niet vanzelf. De boel bij elkaar houden vraagt heel veel; van de overheid en van alle burgers.

2.6.2 De prioriteiten

De PvdA stelt de volgende prioriteiten:

1. Wijkaanpak in een nieuwe fase.

De PvdA wil door met de wijkaanpak. We willen de komende jaren nog meer ruimte bieden aan initiatieven en prioriteiten van bewoners zelf. De ervaringen van de laatste jaren verdienen navolging in veel meer wijken in het land. Geleidelijk kan de aandacht verschuiven van herstructurering naar goed onderhoud en beheer. En we blijven werken aan goede voorzieningen als de brede buurtschool. Ook in deze buurten hebben kinderen recht op gelijke kansen; ook zij hebben recht op schooladviezen passend bij hun talenten. Bijzondere aandacht gaat uit naar gebieden die te maken krijgen met een krimpende bevolking.

2. Veilige buurten.

De buurt is van zijn bewoners. De vrijheid van deze burgers is sterk afhankelijk van veiligheid. Wie zich niet veilig voelt gaat 's avonds de deur niet meer uit voor de bewonerscommissie. Als het niet veilig is, spelen de kinderen niet op straat. Als je je niet veilig weet, kun je als homo niet eens hand in hand over straat lopen. Daarom is veiligheid zo essentieel. Maar ook veiligheid is oneerlijk verdeeld. Juist kwetsbare wijken met veel lage inkomens zijn het meest onveilig.

Zodra mensen wat meer gaan verdienen, komt de verhuishagen voorrijden en de verlaten ze de wijk. Die negatieve spiraal willen we doorbreken. Veiligheid verdient topprioriteit. Er kan nog veel winst worden geboekt in een betere organisatie van de politie. Burger en overheid zijn samen verantwoordelijk. Dat moet wel mogelijk gemaakt worden, zodat de burger zijn verantwoordelijkheid ook kan nemen. Het ontnemen van criminele winsten met 'pluk-ze' wetgeving moet de komende jaren meer opleveren. Het geld dat door deze maatregelen binnenkomt moet ten goede komen aan meer wijkagenten waar dat nodig is.

Het gedoogbeleid aan de achterdeur van de coffeeshop veroorzaakt overlast in buurten. Het leidt tot illegale thuisteelt en trekt georganiseerde criminaliteit aan. Daar kunnen we vanaf als we de teelt strikt reguleren en de coffeeshops behandelen als een normaal horecabedrijf. Strikte handhaving van de shops en voorlichting aan jongeren over softdrugs blijft nodig. Met de justitiële capaciteit die hierdoor vrijvalt kan het aantal buurtagenten verder omhoog. Regionale experimenten met gereguleerde teelt zijn een zinvolle eerste stap. Het succesvolle beleid voor begeleide heroïneverstrekking wordt voortgezet in die gemeenten waar dit nodig is.

3. Overlast, intimidatie en criminaliteit.

Te vaak komt het voor dat een relatief kleine groep jongeren een grote groep bewoners het leven zuur maakt. Overlast, intimidatie en criminaliteit lopen in elkaar over. Wat je afkomst ook is, wie je ook bent, je hebt je te gedragen. We pakken dit langs drie wegen aan. We ondersteunen de thuiscultuur en spreken ouders aan op hun eigen verantwoordelijkheid. Ze krijgen zo nodig begeleiding van gezinscoaches. Veroorzaken hun kinderen schade, dan stellen we de ouders aansprakelijk. Wij binden de strijd aan met de harde straatcultuur. Dit doen we door zowel preventieve en repressieve maatregelen als het bieden van betere perspectieven.

Behalve voor extra wijkagenten en straatcoaches is de PvdA voor intelligenter straffen. Heel gericht kan een straatverbod of meldingsplicht worden opgelegd. Als jongeren naast hun straf een gedragsmaatregel weigeren krijgen ze direct een strafmaatregel, niet terug naar de rechter. Er moet steeds onderscheid worden gemaakt tussen de meelopers en de harde kern die tegen de georganiseerde criminaliteit aanzit. Rechters kunnen tegenwoordig naast celstraf bijzondere maatregelen opleggen zoals verplichte deelname aan onderwijs of werk. We willen invoering van wijkrechters die zaken in één buurt afhandelen, van leerplicht tot diefstal. Op die manier houden we jongeren langer onder toezicht. Tenslotte is de PvdA voor het versterken van de schoolcultuur, met nieuwe vormen van onderwijs waarin het leren van een vak gepaard gaat met structuur en goede begeleiding. Maar ook door een radicale aanpak van lesuitval en schoolverzuim. Kwetsbare jongeren krijgen betere begeleiding op school. Jonge ex-gedetineerden hebben structuur nodig van werk, stage en/of school.

Dak- en thuislozen opvang is de afgelopen jaren sterk verbeterd. Gemeenten hebben mede dankzij de WMO de maatschappelijke opvang goed kunnen regelen met alle betrokkenen. Dit succes moet nu geëvenaard worden op het gebied van opvang, scholing en het aan het werk krijgen van zwerfjongeren in heel Nederland.

Allerlei vormen van woonoverlast, veroorzaakt door onder meer huisjesmelkers, ongecontroleerde woningsplitsing en illegale bewoning zorgen in veel wijken voor toenemende ergernis en verslechtering van de leefbaarheid. We willen de boetes voorhuisjes melkers verhogen en de BIBOB-screening verscherpen. Juridische procedures zijn niet altijd toereikend. Wij zijn voorstander van lokale meldpunten woonoverlast en een integrale aanpak door de brandweer, politie, gemeente en belastingdienst.

Wat betreft de begeleiding van ex delinquenten en het voorkomen van recidive is nog een lange weg te gaan. Het landelijke gemiddelde van recidive ligt op 70 %. Wij geloven in een aanpak waarin gemeenten regie nemen op het coördineren van alle voorzieningen (woning, uitkering, werk, gezondheidsvoorzieningen) die nodig zijn om recidive te beperken. Gemeenten die hierin aantoonbaar resultaten bereiken dienen hierin financieel ondersteund te worden.

4. Radicalisering en terrorisme.

Het tegengaan van dreigingen voor Nederland, zoals het voorkomen van aanslagen en andere terroristische activiteiten zal ook in de komende jaren om een afgewogen effectieve aanpak vragen. Nederland kan dit niet alleen en samenwerking met andere landen is essentieel, bijvoorbeeld via het gezamenlijk uitvoeren van verstorende acties of door juridische kaders beter af te stemmen. Omdat de PvdA pal staat voor een goede bescherming van de privacy van burgers moeten we kritisch kijken naar de effectiviteit van de maatregelen die de afgelopen jaren zijn genomen. Staan die voldoende in verhouding tot de bescherming van de

privacy? Veiligheid gaat niet boven privacy, net zoals privacy niet boven veiligheid gaat. Samenwerking tussen de verschillende overheidsdiensten kan efficiënter zonder afbreuk te doen aan de effectiviteit. Het opslaan van allerlei privé-gegevens van burgers, bijvoorbeeld als men vliegt, is voor de PvdA alleen aanvaardbaar als dat een direct en aantoonbaar substantieel effect heeft in de bestrijding van terrorisme, en deze voordelen opwegen tegen de nadelen, die helder in kaart moeten zijn gebracht door het College Bescherming Persoonsgegevens, zij brengt een zwaarwegende advies uit over de impact van wet- en regelgeving op de privacy van burgers. Wet- en regelgeving die de privacy van alle burgers vergaand inperkt, geldt slechts voor een in de tijd beperkte periode en vóór het verstrijken van deze periode worden de maatregelen grondig geëvalueerd. Zij worden alleen voortgezet als de noodzaak hiervan overtuigend is aangetoond. Ook reeds bestaande maatregelen worden aan een grondig onderzoek onderworpen.

Radicalisering vroegtijdig en actief tegengaan kan terrorisme voorkomen. Radicalisering bestrijd je het best door mensen te binden aan de samenleving. Goede voorlichting maakt weerbaar. Het bieden van perspectief op werk en wonen zijn een probaat tegengif, net als een stabiele opvoeding en gezinsleven. De omgeving moet alert zijn op signalen van met name jongeren die dreigen te radicaliseren.

5. Bevordering van actieve sportdeelname.

Sport verbreedert. Sport is niet alleen goed voor de gezondheid maar leert jongeren ook spelenderwijs belangrijke sociale vaardigheden. Vijf miljoen mensen doen mee in 27.000 sportclubs. Steeds meer clubs zijn zich bewust van hun maatschappelijke positie. Dat juichen wij toe en verdient onze ondersteuning. De deelname van jongeren aan sport blijven we stimuleren. Dat vereist ook sport- en speelvoorzieningen in de buurt. De PvdA wil de zogenoemde 'Jantje Beton'- norm invoeren, die stelt dat bij de inrichting van nieuwe wijken 3 procent van de ruimte voor sport en spel wordt gereserveerd. Speciale aandacht voor actieve sportdeelname door mensen met een functiebeperking blijft nodig.

Topsportevenementen zijn belangrijk vanwege de positieve uitstraling naar de breedtesport.

6. Ondernemerschap.

Ondernemerschap, buurtwinkels en bedrijvigheid dragen bij aan de kracht van een wijk. Wij willen lokale ondernemers nog meer betrekken bij de wijkaanpak. Er valt wat te beleven en er valt wat te verdienen. De leefbaarheid neemt toe. Gemeenten zijn leidend bij het stimuleren van de wijkeconomie, samen met woningcorporaties, wijk- en buurtcentra, ondernemersorganisaties, Kamers van Koophandel, onderwijsinstellingen, banken en sociale diensten. De Zondagssluiting wordt uit de winkeltijdenwet gehaald en overgelaten aan de lokale overheid. Wat de PvdA betreft wordt daarbij wel rekening gehouden met de belangen van werknemers en kleine zelfstandigen.

Maar de rijksoverheid is wel degelijk betrokken bij het verbeteren van het vestigingsklimaat en het stimuleren van ondernemerschap. Bijvoorbeeld door leegstand tegen te gaan, betere rechtsbescherming van huurders van winkelpanden en door diversiteit in branches en functies te stimuleren door de veiligheid te verbeteren. Bedrijven Investerings Zones juichen wij toe.

7. Integratie.

Integratie is in essentie een taak van burgers zelf. Het vergt van nieuwe Nederlanders de grootste inspanning. Een plek vinden in een nieuwe samenleving betekent loslaten, soms meer dan je lief is. En tegelijkertijd je verbinden met Nederland. Je kiest voor Nederland, maar je

mag trots blijven op je afkomst. Mensen die hier hun wortels hebben, moeten ook ruimte bieden aan nieuwe culturen die van oudsher niet tot de Nederlandse samenleving behoorden. De PvdA vindt dat het hebben van een dubbele nationaliteit niets te maken heeft met loyaliteit aan Nederland, noch met een integratieprobleem. Het verschijnsel vloeit simpelweg voort uit de uiteenlopende nationaliteitswetgeving van landen en uit het feit dat steeds meer mensen migreren en met buitenlandse partners trouwen. Wel vindt de Partij van de Arbeid het onwenselijk dat mensen niet zelf kunnen besluiten om afstand te doen van hun oude nationaliteit. Hier geboren kinderen van niet-Nederlandse ouders die legaal permanent in Nederland verblijven krijgen bij geboorte de Nederlandse nationaliteit.

In ons Nederland bouwt iedereen mee aan een gezamenlijke toekomst. Natuurlijk door zich te houden aan de wetten en de regels van de rechtstaat. Maar ook door als burger actief mee te doen in de samenleving, door het spreken van de taal, door te leren en te werken. Dat vragen we van iedere burger van dit land. Iedereen moet ruimte bieden aan en respect hebben voor tradities, gewoontes, en religies van anderen. Iedereen moet in vrijheid zijn of haar geloof kunnen belijden en er ook afstand van kunnen doen.

Een geslaagd integratiebeleid vraagt om een overheid die haar taken serieus neemt. De overheid bewaakt de rechtstaat door een consequente verdediging van de daarin neergelegde vrijheden. De overheid treedt consequent op bij de handhaving van de aan die vrijheden gestelde grenzen, de overheid schept kansen, bestrijdt achterstelling en achterstand en investeert in ieders talent. Goed onderwijs, inclusief de voorschoolse opvang, actief arbeidsmarktbeleid tegen de jeugdwerkloosheid, onderwijsbeleid, het bestrijden van discriminatie; het hoort er allemaal bij.

8. Omgaan met diversiteit.

Samenleven gaat niet altijd vanzelf. We moeten ook weer leren omgaan met verschillen in afkomst, etniciteit, cultuur en religie. Daarbij staan drie wegen voor ons open. In de eerste plaats hebben we gezamenlijke gedragen normen vastgelegd in wetten en regels; die moeten we zonder aanzien des persoon handhaven. Toch zullen zich botsingen of wrijvingen voordoen over normen en waarden die niet in de wet vastliggen. Dan ligt de tweede weg zeer voor de hand, namelijk de confrontatie aangaan, de dialoog opzoeken. De kracht van het open debat mag niet worden onderschat.

Er is ook altijd nog een derde optie van acceptatie van verschillen, door neutrale tolerantie, waardering of respect te betonen. Soms worden meerdere wegen bewandeld. Zo kan emancipatie niet alleen door wetten verder worden gebracht maar zeker ook door overtuiging in het maatschappelijk debat. De PvdA zal daarbij de verworvenheden van de emancipatie breed uitdragen.

9. Inburgering en huwelijksmigratie.

Iedereen moet meedoen en dus de taal spreken en de weg in de maatschappij kennen. Inburgering is een onmisbare eerste stap: op de werkvloer, in de buurt, op school. Dit geldt zowel voor nieuwe Nederlanders afkomstig uit landen binnen de EU, als voor nieuwe Nederlanders afkomstig uit andere landen buiten de EU. We zijn nu bezig de achterstand in te lopen. De klassen zitten weer vol. De komende tijd moet we ook taalles op de werkvloer mogelijk maken, inburgering koppelen aan school van jonge kinderen met achterstanden, en het niveau van de lessen verder opkrikken. In het inburgeringstraject wordt onderwijs gegeven over grondrechten, maar in het bijzonder aandacht besteed aan het non-discriminatiebeginsel. Zo moeten normale bevoegdheidseisen voor docenten ook gelden in de inburgeringsklas. Als

de achterstanden weggewerkt zijn, kan het budget weer verlaagd worden en kan inburgering deels opgaan in het reguliere volwassenenonderwijs. Volwassenonderwijs blijft gevrijwaard van marktwerking.

Huwelijksmigratie blijkt nog te vaak een rem op integratie. Ieder moet vrij zijn om zijn of haar partner zelf te kiezen. Maar de PvdA stelt daarbij de eis dat de partner in Nederland zijn nieuwe partner zelf moet kunnen onderhouden; de extra verhoogde inkomenseis wordt daartoe verlaagd naar het oude aan de bijstand gekoppelde niveau. Bovendien eisen wij van de partner een gedegen voorbereiding op, en kennis van, Nederland en de Nederlandse taal. In de toekomst zullen we daar tevens een alfabetiseringstoets aan verbinden.

We willen scherpere controle op schijnhuwelijken. Gedwongen huwelijken willen we expliciet strafbaar stellen. Ook gaan we de mogelijkheden onderzoeken om het fenomeen van herhaalde huwelijksmigratie, waarbij een man met grote regelmaat nieuwe vrouwen laat overkomen uit het land van herkomst, aan te pakken.

10. Segregatie bestrijden.

Wij staan voor een ongedeelde samenleving. Gescheiden werelden langs etnische lijnen bedreigen de sociale samenhang van ons land. Leerlingen, collega's en stadsgenoten moeten met elkaar in plaats van naast elkaar leren, werken en leven. Discriminatie op de arbeidsmarkt moet actief worden bestreden. De toename van aparte witte en zwarte scholen in gemengde wijken moet een halt worden toegeroepen. Om dit te bewerkstelligen moet een algemene acceptatieplicht gaan gelden voor alle scholen van alle leerlingen die de grondslag van de school erkennen. Om het samen leren te bevorderen wordt een acceptatieplicht voor alle scholen ingevoerd. De succesvolle experimenten met een transparant aanmeldingssysteem, inclusief een vast aanmeldmoment, verdienen landelijke invoering. En gemeentes krijgen de bevoegdheid samenwerking tussen scholen op dit vlak tot stand te brengen, bijvoorbeeld door het instrument dubbele wachtlijsten.

11. Asiel en migratie.

Ons asiel- en migratiebeleid is restrictief, selectief, streng en rechtvaardig. Restrictief daar waar de spankracht van onze samenleving, of van buurten, wijken en voorzieningen in het geding is. Restrictief ook in de afschaffing van het categoriale beschermingsbeleid. Selectief en mogelijkheden schepend daar waar migranten een bijdrage kunnen leveren aan de economische, wetenschappelijke en culturele ontwikkeling van Nederland. Streng waar misstanden, fraude en misbruik van voorzieningen en procedures moet worden bestreden. En rechtvaardig omdat mensen die in Nederland mogen blijven participeren in de samenleving en een toekomst hier kunnen opbouwen. Zoals de mensen met een pardonvergunning: velen van hen zijn al aan het werk. Rechtvaardig ook omdat Nederland een veilig toevluchtsoord blijft voor echte vluchtelingen in nood. Aan hen wordt bescherming geboden op grond van het Vluchtelingenverdrag, de richtlijnen van de UNHCR en de internationale mensenrechtenverdragen.

Asielverzoeken worden, dankzij een beter werkende vreemdelingenwet, al veel sneller afgehandeld dan vroeger. Sneller beslissen, met behoud van zorgvuldigheid, en in geval van afwijzing sneller werken aan terugkeer, zijn van belang. We willen geen gezinnen met kinderen in de cel of op straat. De PvdA vindt dat Nederland gehouden is aan de zorgplicht. Elk kind dat in Nederland woont en leerplichtig is, heeft recht op fatsoenlijke huisvesting en de noodzakelijke sociale basisvoorzieningen. Vluchtelingen en asielzoekers dienen in de gelegenheid worden gesteld om (een deel) van het jaar te kunnen werken. De toekomst van

het asielbeleid ligt in Europa. Gezamenlijk kunnen de lidstaten beter de toestroom effectief en eerlijk controleren, de verantwoordelijkheid verdelen en een betere gezamenlijke standaard voor bescherming en opvang afspreken. Mensensmokkelmoet nationaal en internationaal worden bestreden. De hoge leges voor verblijfsvergunningen worden teruggebracht naar een redelijk tarief en mogen in ieder geval geen belemmering vormen voor het uitoefenen van gezinshereniging of het verkrijgen van een verblijfsvergunning waar men recht op heeft.

2.7 Wonen

2.7.1 De visie

Goed en betaalbaar wonen moet voor iedereen mogelijk zijn. Slechte huisvesting zet volwassenen en kinderen op een achterstand. De woningmarkt functioneert slecht waardoor de tweedeling tussen zwak en sterk groeit. Voor betaalbare huurwoningen bestaan lange wachtlijsten. Een koophuis is bijna niet meer bereikbaar voor starters op de woningmarkt. De hypotheekrenteaftrek stimuleert mensen om grote leningen aan te gaan met flinke risico's als de rente stijgt of de woningprijzen dalen. En dat terwijl vermogende woningbezitters meer inkomensondersteuning van de overheid ontvangen dan minder bedeelde huiseigenaren en huurders: dankzij de aftrek van de hypotheekrente.

De onbegrensde subsidiëring van de rentelasten drijft de prijzen van koophuizen verder op, verspert voor starters de toegang tot de woningmarkt en belast de schatkist zwaar. Juist in een tijd van een hoog begrotingstekort is dat onverantwoord. De houdbaarheid van het stelsel staat op het spel. Solidariteit tussen burgers is ondergraven en van eerlijk delen is geen sprake. Daarom wil de PvdA ingrijpen in de woningmarkt. Wij streven naar een woningmarkt die eerlijk en rechtvaardig is. Dat vereist actieve en betrokken woningcorporaties. Zij moeten voor een maatschappelijke taak met een publieke moraal staan. Dat betekent betrokken en verantwoord bestuur en meer grip voor zowel de overheid als de bewoner.

2.7.2 De prioriteiten

Om de burger dit perspectief te kunnen bieden, kiest de PvdA voor een aantal prioriteiten:

1. Hervorming van de fiscale behandeling van het eigen huis.

De fiscale behandeling van het eigen huis omvat de hypotheekrenteaftrek, het eigenwoningforfait en de overdrachtsbelasting. De PvdA wil dit dure, complexe en inefficiënte systeem geleidelijk aanpassen. Verstoring van de woningmarkt moet in deze overgangperiode zoveel mogelijk worden voorkomen. En woningeigenaren moeten zich kunnen aanpassen aan de noodzakelijke veranderingen.

Vanaf 2014 zal gedurende een periode van 30 jaar*) een nieuw stelsel worden ingevoerd wat er toe moet leiden dat uiteindelijk alle huizenbezitters met hypotheekschuld een hypotheekrenteaftrek van 30% krijgen voor de rente over een schuld van maximaal de gemiddelde huizenprijs. Het maximale afrektarief zal vanaf 2014 op 52% worden bevroren en vervolgens in stapjes van 1%-punt per jaar omlaag worden gebracht naar 30%. De maximale schuld waarover renteaftrek mag worden genoten bedraagt in 2015 1 miljoen euro. Deze zal in 30 stapjes worden afgebouwd naar het bedrag van de dan geldende gemiddelde huizenprijs.

*) De periode van 30 jaar is gekozen omdat reeds nu de hypotheekrenteaftrek vervalt na 30 jaar en reeds nu huiseigenaren geacht worden met het geleidelijk wegvallen van het renteaftrekvoordeel gedurende 30 jaar rekening te houden.

2. Maatwerk in het huurbeleid.

De PvdA wil het zogenoemde scheefwonen ontmoedigen: mensen met een hoog inkomen bezetten woningen met een relatief lage huur. Huren zullen meer aan de draagkracht worden aangepast. Op dit moment vinden experimenten plaats met huur-op-maat. Mede op basis hiervan wordt dit uitgewerkt en ingevoerd. De PvdA ontziet daarbij de lage en middeninkomens om zo een armoedeval te voorkomen. Scheefwonen kan worden geaccepteerd in het geval dat het positief bijdraagt aan de sociaal-economische diversiteit in de wijk. Het huurbeleid blijft gericht op betaalbaarheid maar moet beter inspelen op de verschillen tussen de regio's. Op sommige plekken staan woningen leeg, in andere delen van het land bestaat grote woningnood. Dat moet consequenties hebben voor het toekomstig huurbeleid. In regio's met woningtekorten moet het puntenstelsel zo worden aangepast dat het aantrekkelijker wordt meer huurwoningen te bouwen voor starters en middengroepen. In het puntenstelsel, op basis waarvan een redelijke huur wordt vastgesteld, zou ook rekening moeten worden gehouden met de energiezuinigheid van de woning.

3. Versterking van de maatschappelijke rol van corporaties.

Corporaties zijn een onmisbare speler voor het realiseren van sociaal- democratische doelen als betaalbaar wonen voor mensen met een laag inkomen. Het is hun taak een bijdrage te leveren aan leefbare buurten en buurtvoorzieningen (zoals bouw en beheer van brede scholen, buurtcentra en woonvoorzieningen voor gehandicapten). De PvdA wil de corporaties aan deze kerntaak binden en commerciële activiteiten scherp begrenzen en aan voorwaarden binden. Salarissen boven de MP-norm en bonussen passen daar niet bij. Tegelijkertijd wil de PvdA de directe invloed van bewoners op de corporaties vergroten. Zij moeten worden uitgedaagd om met eigen ideeën te komen om de buurt op te krikken en dat samen met de corporaties te realiseren. Particulier collectief en/of kleinschalig opdrachtgeverschap, de starterslening en een minimaal quotum van 30% sociale huur- en koopwoningbouw voor nieuwbouwprojecten kunnen aangegrepen worden als middel om meer woningen voor starters beschikbaar te maken.

Huren mogen in principe beperkt stijgen boven inflatie mits tenminste een deel van de meer opbrengst bij verhuurders ten goede komt van de (uitbreiding van de) wijkaanpak. Het eigen vermogen van corporaties moet vrijkomen voor sociale doelstellingen. We vervangen de Vogelaarheffing door een heffing waarmee geld wordt overgeheveld van rijke naar armere corporaties, mogelijk in de prachtwijken of in krimpregio's.

4. Toegankelijke woningen.

In Nederland moeten woningen aanpasbaar en levensloopbestendig worden gebouwd, mede vanwege de vergrijzing en vanwege het belang van kostenbeheersing. Alle overheidsgebouwen en gebouwen met een publieke functie moeten volledig toegankelijk zijn, dat wil zeggen toegankelijk via gelijkvloerse entree, hellingbaan of lift en met een rolstoeltoegankelijke toiletvoorziening. Ook moeten er voorzieningen zijn voor mensen met zintuiglijke beperkingen.

5. Uitvoering actieplan bevolkingsdaling.

In een toenemend aantal gemeenten daalt het aantal inwoners met name door vergrijzing. Aantal en type woningen moet tijdig worden aangepast. Extra inzet kan nodig zijn om

voorzieningen, zoals voor zorg en mobiliteit, overeind te houden en de economische ontwikkeling te stimuleren. Het bouwen aan vitale regio's behoeft een omslag van kwantiteit naar kwaliteit. Structurele financiering is nodig, bijvoorbeeld door in de criteria voor de verdeling van het Gemeentefonds rekening te houden met krimp, net als bij de bekostiging van scholen. De PvdA wil de lijn die in het actieplan bevolkingsdaling is ingezet om de nadelige gevolgen van deze krimp te compenseren, doorzetten. Ook de introductie van het principe dat rijke corporaties arme corporaties moeten helpen kan gunstig uit werken voor corporaties in krimpgebieden. Dit gaat naast wonen om het op niveau houden van werkgelegenheid, zorg en decentralisatie van de Rijksdiensten.

6. Aangepast bouwen voor de vergrijzing.

Ouderen moeten langer thuis in hun vertrouwde omgeving kunnen blijven wonen. De vergrijzing vereist dat woningen hiervoor tijdig en op grote schaal worden aangepast. In combinatie met technische hulpmiddelen (domotica) kan het toenemende aantal chronische zieken als Alzheimerpatiënten verantwoord thuis blijven. Bij nieuwbouw zal aangepast bouwen wettelijk worden bevorderd. Aangepast bouwen in bestaande als wel in nieuwbouw wordt bereikt door introductie van een chronisch- ziekenlabel voor woningen.

2.8 Burger en Bestuur

2.8.1 De visie

'Den Haag' staat er niet goed op bij de burger. Veel mensen hebben het gevoel dat hun inbreng er niet zo toe doet in de politieke arena. Het vertrouwen in politici en politieke partijen is de laatste jaren sterk teruggelopen. Na een intensieve verkiezingstijd trekt de politiek zich voor het gevoel van de burger terug op de vierkante kilometer die wij 'Den Haag' noemen. We moeten wegen vinden om het vertrouwen van de burger in het proces van de democratie terug te winnen. We moeten nieuwe wegen vinden om de burger in het proces van de democratie serieus te nemen.

2.8.2 De prioriteiten

1. Een Nationaal Democratie Akkoord.

Vertrouwen in het openbaar bestuur win je niet alleen met een transparante en efficiënte overheid. Burgers willen directe invloed op het bestuur en vaker dan één keer per vier jaar. De vernieuwing van onze democratie is veelbesproken maar heeft nog weinig voortgang gemaakt in de afgelopen decennia. De PvdA heeft stelling genomen voor de door de Raad gekozen burgemeester, voor correctieve referenda, voor burgerinitiatieven, voor verbeteringen van het kiesstelsel. Maar om hierin betekenisvolle vooruitgang te boeken is een breed en langjarig maatschappelijk en politiek draagvlak nodig. Zeker wanneer grondwetswijzigingen nodig zijn voor verdergaande stappen. Het maatschappelijk klimaat vraagt hier nadrukkelijk om.

Tot nu toe is het niet gelukt op dit punt een doorbraak te forceren vanwege politieke verdeeldheid en wisselende (regering-)coalities. Met name daar waar een grondwetswijziging is vereist stranden pogingen tot bestuurlijke vernieuwing. De frustratie binnen en buiten de politiek neemt rechtevenredig toe.

Voor ons is het nu belangrijker een doorbraak te forceren dan eindeloos aan het eigen standpunt vast te houden. Als iedereen dat doet gebeurt er immers weer niets. Dus stellen wij voor om met zoveel mogelijk partijen, zonder taboes vooraf, in korte tijd te komen tot een langjarig Nationaal Democratie Akkoord. Doel is de modernisering van de representatieve

democratie door opeen verantwoorde manier vormen van directe invloed voor de burger in te voeren. Dat kan daadwerkelijk bijdragen aan herstel van vertrouwen in de politiek bij burgers.

2. Een nieuwe bestuursstijl.

De PvdA zet zich in voor een bestuursstijl, met een betekenisvolle dialoog tussen burger en bestuur. Binden en verbinden moet ons handelsmerk zijn. De stijl van werken in het parlement is daarbij belangrijk. De Kamer moet het goede voorbeeld geven met respectvolle omgangsvormen. Een fatsoenlijke samenleving impliceert een parlement dat toont dat politiek bedrijven een eervol ambacht is.

Wij beschouwen het als onze verantwoordelijkheid het aanzien van de Kamer te verbeteren. Het beeld wordt te zeer bepaald door incidentenpolitiek, spoeddebatten en eindeloze reeksen kamervragen. De kwaliteit van de wetgevende en controlerende taak van de Kamer moet voorop staan. De Kamer moet de komende jaren verder vorm geven aan haar Onderzoeksagenda bestaande uit uitvoeringsonderzoeken en toekomstverkenningen. De Eerste Kamer krijgt een eenmalig terugzendingrecht, in plaats van het afstemrecht zoals dat nu bestaat. De Tweede Kamer zal zich dan opnieuw over het wetsvoorstel moeten buigen.

3. Centrale rol lokale overheid.

Het aantal bestuurslagen en bestuurders is de afgelopen decennia alleen maar toegenomen. Dit ondanks de geleidelijke schaalvergroting van gemeenten. Er zijn ook veel overlappende verantwoordelijkheden. Ons uitgangspunt is dat het fors minder kan met die bestuurslagen. Dat betekent een herverdeling van verantwoordelijkheden en het schrappen van bestuurslagen. Leidraad is daarbij een duidelijke keuze voor decentralisatie. Het lokaal bestuur staat het dichtst bij de burger. Denk aan zorg, veiligheid, sociale zekerheid en participatie. De schaal van veel gemeenten wordt een groter knelpunt naarmate meer taken aan het lokaal bestuur worden overgedragen.

De PvdA kiest daarbij in beginsel niet voor van bovenaf opgelegde schaalvergroting of herindelingen. We willen waar nodig onderscheid maken tussen grotere centrumgemeenten en kleinere regiogemeenten. De grotere centrumgemeenten zullen vaker voor een gehele regio bepaalde taken op zich moeten nemen. Deze taakdifferentiatie voorkomt verdere wildgroei van regionale samenwerkingsverbanden of overbelasting van kleine gemeenten. Komen die centrum -en regiogemeentenniet snel tot stand dan is sturing door het Rijk onvermijdelijk. Alsdan zal ook de vormgeving van het middenbestuur voor de langere termijn opnieuw bezien worden.

Op korte termijn en in afwachting van de groeiende rol van centrumgemeenten, is het noodzakelijk de verantwoordelijkheden van de verschillende overheden beter af te bakenen. Daarom stellen wij voor provincies een duidelijke rol te geven in het ruimtelijk beleid. Denk daarbij aan gebiedsontwikkeling, planning bedrijventerreinen, regionale infrastructuur, waterbeleid, natuur- en landschapsbeheer. Voor wezenlijke nationale investeringen in duurzaamheid en infrastructuur is nationale doorzettingsmacht nodig. De Waterschappen worden uitvoeringsorganisaties onder bestuur van de provincies. De rol van provincies op andere terreinen wordt afgebouwd. Uiteindelijk is het streven om, op basis van een afgebakende taak -en verantwoordelijkheidstoedeling aan de provincies, tot een gesloten huishouding te komen.

4. Modernisering rijksoverheid.

Een slankere rijksoverheid is mogelijk door vergaande decentralisatie en taakafstoting. Het ministerie als permanente organisatievorm dient op den duur te verdwijnen. De Rijksoverheid bestaat nu uit circa 150 beleidsdirecties, 200 uitvoeringsorganisaties, en 50 handhavende diensten. De beleidsdirecties moeten één gezamenlijke Rijksdienst gaan vormen waarbij de groepering rond verantwoordelijke ministers en staatssecretarissen de politieke prioriteiten cq portefeuilles volgt. Uitvoeringsorganisaties brengen we samen in clusters van samenhangende taken en doelgroepen; bijvoorbeeld de vier Rijksdiensten die zich nu bezig houden met inkomens(ondersteuning). Per cluster wordt één bewindspersoon verantwoordelijk. Deze vorm van bundeling leidt tot aanzienlijke besparingen.

De eerste stap die nu gezet moet worden is de stroomlijning van de uitvoeringsorganisaties en de vorming van een kernkabinet, waarbij een beperkt aantal kabinetsministers wordt bijgestaan door departementsministers die het feitelijke politieke beheer van de ministeries voor hun rekening nemen. De kabinetsministers krijgen de verantwoordelijkheid voor tenminste twee departementen. Zo vermijden we grote tijdrovende departementale herindelingen en reorganisaties terwijl we wel degelijk een eerste stap zetten richting minder verkokerde besluitvorming en organisatie. Het doel is een betere, meer wendbare overheid, die verantwoordelijkheden weet te delen met partners in de samenleving. 'Den Haag' kan kleiner, maar moet vooral beter, toegesneden op een zelfbewuste overheid, die bindend leiding weet te geven.

5. Een dienstbare semi-publieke sector.

Topinkomens in de semi-publieke sector moeten aan banden. In het onderwijs, de culturele sector, de gehele zorgsector en bij woningbouwcorporaties gaat de MP-norm als maximumnorm gelden. De Kamer neemt de wet die dit regelt wat de PvdA betreft snel in behandeling.

(Semi-)publieke organisaties moeten er een eer inleggen om door slimmer werken en verhoging van de productiviteit meer te doen voor minder geld. Een 'cultuur van zuinigheid' moet een wezenlijk onderdeel van hun doelstelling en werkwijze worden. Organisaties dienen een positieve prikkel te krijgen om uit zichzelf dezelfde doelstellingen te realiseren tegen lagere kosten. Tegelijkertijd dienen prikkels om het budget hoe dan ook uit te geven omdat het anders het volgende jaar wordt verminderd, te worden weggenomen.

Kwaliteit van bestuur en toezicht in de semi-publieke sector moet beter. Daarom beperken we het aantal bestuursfuncties en commissariaten dat een persoon tegelijkertijd kan hebben in de semi-publieke sector. Er komt een einde aan de situatie dat organisaties in de semi-publieke sector zijn onderworpen aan democratische controle noch aan de tucht van de markt. Als er sprake is van maatschappelijk kapitaal en een publieke moraal wordt verwacht, dient publieke controle leidend te zijn.

Kwaliteit, dienstbaarheid en keuzevrijheid staan weer voorop in onderwijs, zorg en het wonen. Docenten, verplegers en verzorgenden voelen zich miskend door de vele managementlagen die hen iedere professionele zuurstof ontnemen. Verdere schaalvergroting in de semi-publieke sector kan slechts onder zeer strenge voorwaarden. Het onderwijs kent inmiddels een fusietoets. Die willen wij uitbreiden naar de zorgsector en de woningbouwcorporaties. Schaalverkleining moet makkelijker worden en nieuwe burgerinitiatieven moeten ruimte krijgen.

6. Een doelmatige en effectieve politieorganisatie.

De organisatie van de politie kan beter. De minister moet verantwoordelijk zijn voor alle besluiten ten aanzien van het aantal agenten, hun arbeidsvoorwaarden en hun rechtspositie. Tevens is de minister verantwoordelijk voor centrale inkoop en automatisering. De minister legt hier uiteraard verantwoording over af aan de Tweede Kamer. Het aantal politieregio's (en veiligheidsregio's) wordt teruggebracht tot 10, aansluitend op de nieuwe arrondissementen van Justitie. Dat vraagt om maatregelen om het lokale beleid voldoende tot zijn recht te laten komen. De burgemeester van de grootste gemeente in de regio blijft korpsbeheerder en legt in die rol verantwoording af aan het regionaal college en aan de minister.

Alle burgemeesters leggen een Veiligheidsplan voor aan hun gemeenteraad om de lokale prioriteiten vast te stellen en brengen dit in het regionaal overleg in. Het Korps Landelijke Politiediensten krijgt de leiding over alle bovenregionale (recherche)zaken, onder gezag van één parket van het Openbaar Ministerie. Zo kan de slagkracht van de politie nog verder verbeteren. Efficiencywinsten in de veiligheidsketen worden ingezet om de operationele sterkte van de politie, met name op straat, te vergroten. Een toegankelijke rechtsstaat. De rechtstaat is van ons allemaal. Daarom moet ook iedereen de kernbeginselen van de rechtstaat (kunnen) kennen. De rechten, vrijheden en verantwoordelijkheden uit de Grondwet en hun achtergrond moeten deel uitmaken van het (burgerschaps-)onderwijs. Daarnaast staan wij voor een toegankelijker Grondwet, die iedereen inzicht biedt in de belangrijkste elementen van de rechtsstaat. Bij een toegankelijker Grondwet hoort een opheffing van het toetsingsverbod: het is vreemd dat een rechter wel aan internationale verdragen, maar niet aan de Grondwet mag toetsen.

Grote informatiseringsprojecten van de overheid kunnen beter worden ontworpen. De bescherming van privacy dient één van de leidende uitgangspunten te zijn bij deze projecten. Deze systemen moeten niet meer informatie opslaan dan strikt noodzakelijk en anoniem zijn waar mogelijk. De gegevens moeten, indien mogelijk, zo kort mogelijk worden opgeslagen, de burgerinzicht bieden in het gebruik én toekomstig gebruik van zijn privé-gegevens, en alleen de burgerlaten bepalen wat er met de gegevens gebeurt.

De Partij van de Arbeid ziet een efficiënte en effectieve ICT als noodzakelijke randvoorwaarde voor een moderne en open overheid. Ook in het kader van de brede heroverwegingen ziet de PvdA een sterke inzet op Open Standaarden, Open Source Software en Open Data als randvoorwaardelijk. Hiermee kan een aanzienlijke en aantoonbare kostenbesparing worden gerealiseerd. De inzet van de PvdA zal zijn dat Open Standaarden verplicht moeten worden gesteld voor alle overheden, en Open Data en Open Source Software het uitgangspunt zijn.

7. Koninkrijksrelaties

De PvdA maakt zich samen met de Nederlandse Antillen en Aruba sterk voor een succesvolle afronding van de hervorming van het Koninkrijk. Met de opheffing van de Nederlandse Antillen en het aangescherpte toezicht werken we toe naar goed bestuur, krachtige rechtshandhaving en gezonde openbare financiën op de eilanden.

2.9 Nederland in een betere wereld

2.9.1 De visie

Nederland is een klein land met grote ambities – voor ons eigen land en voor een betere wereld. Ambities die we waar kunnen maken als we de handen ineen slaan. Met mensen overal ter wereld, met ondernemers, met organisaties die initiatief tonen, met gelijkgezinde landen, in Europa, in de NAVO en in de Verenigde Naties. Samen strijden we voor een rechtvaardige wereld. Samen werken we aan eerlijke ontwikkeling, aan veiligheid voor alle wereldburgers. En samen bevechten we de perverse effecten van een economisch systeem louter gericht op winstmaximalisatie. Elke dag biedt een kans om de rijkdom van de wereld eerlijker te verdelen.

Een rechtvaardiger wereld is ook een kwestie van eigen belang. Een eerlijke verdeling van macht en welvaart op wereldschaal kan matigend werken op migratiestromen, is goed voor onze export, en werkt stabiliserend op internationale politieke verhoudingen.

De internationale verhoudingen veranderen diepgaand. Opkomende economieën als China, India en Brazilië eisen nadrukkelijk een rol op het wereldtoneel. Armere landen maken terecht aanspraak op meer inspraak. Steeds meer mensen behoren tot een wereldwijde middenklasse, die in veel landen de ruggengraat van de economie vormt. Zij nemen steeds vaker verantwoordelijkheid voor een eerlijke verdeling in eigenland. Macht en rijkdom worden onder een grotere groep mensen verspreid.

Maar er is ook een bittere keerzijde. Door de globalisering heeft de economische en financiële crisis ingrijpende gevolgen voor kwetsbare mensen die op geen enkele manier hebben geprofiteerd van de welvaartsgroei ‘Trickle down’- effecten van economische groei zijn nauwelijks opgetreden. De klimaat- en voedselcrisis raken velen. Het aantal mensen dat in diepe armoede leeft, neemt amper af. En ook geweld kent globalisering. Regionale conflicten hebben wereldwijd impact. De proliferatie van massavernietigingswapens ondermijnt de veiligheid van veel burgers.

Maar een betere wereld is mogelijk – Nederland heeft bewezen daaraan bij te kunnen dragen. Nederland moet zich richten op de actuele en veranderende vredesvraagstukken en op de wereldwijde verdeling van natuurlijke hulpbronnen. De inbreng van Nederland in de wereld moet verschil maken – door slimme coalities in ‘axes of justice’ te smeden en zo politieke en diplomatieke doorbraken te realiseren. We kunnen internationaal alleen een vuist maken als onderdeel van een sterk, assertief en verenigd Europa dat opgewassen is tegen de andere wereldmachten.

2.9.2 De prioriteiten

Dit zijn onze prioriteiten:

1. De internationale rechtsorde en de mensenrechten.

Handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde is de kernopdracht van de internationale gemeenschap. Den Haag speelt daarbij, als stad van vrede en recht, een belangrijke rol. Nederland zet zich daarvoor blijvend in en zal zelf ook de internationale verdragen voorbeeldig naleven. Effectieve handhaving gaat niet vanzelf. Nederland moet blijven aandringen op ratificatie van internationale verdragen door wereldspelers en

schendingen van internationaal recht moeten niet zonder consequenties blijven. Het Internationaal Strafhof moet hierbij maximaal effectief kunnen zijn. Nederland blijft actief democratiseringsprocessen ondersteunen en versterken. Nederland moet het mandaat, de doorzettingsmacht en de uitvoeringskracht van de Verenigde Naties kritisch beschouwen en duurzaam versterken. De EU moet een permanente zetel in de VN Veiligheidsraad krijgen.

2. Veiligheid is de hoeksteen van ontwikkeling.

Ontwikkeling kan niet zonder veiligheid. Niet-functionerende staten zijn een bedreiging voor de veiligheid en ontwikkeling van hun burgers. Ze dragen bij aan de instabiliteit binnen regio's. De internationale gemeenschap moet zo vroeg mogelijk betrokken raken bij fragiele staten om erger te voorkomen. De Verenigde Naties moeten daarbij een sterke vredeshandhaver zijn. Nederland moet een meer vooraanstaande rol spelen bij VN-vredesoperaties. Politiefunctionarissen spelen een steeds prominentere rol in VN-vredesmissies. Om aan de toegenomen vraag te voldoen, streeft Nederland ernaar om het aantal politiefunctionarissen, dat kan worden uitgezonden, te vergroten.

De PvdA is voor internationaal ingrijpen in crisissituaties, onder de voorwaarden van een juist oogmerk, proportionaliteit, naleving van het internationaal humanitair (oorlogs-) recht en een redelijke kans op militair en politiek succes. Een volkenrechtelijk mandaat is altijd vereist. Vanzelfsprekend geldt voor elke militaire inzet het toetsingskader voor de inzet van de krijgsmacht, aan de hand waarvan de Tweede Kamer beoordeelt of Nederlandse deelname gewenst is.

3. Een moderne en efficiënte krijgsmacht in dienst van nationale en internationale veiligheid.

Onze internationale agenda voor vrede en veiligheid vraagt om een moderne multifunctionele krijgsmacht. Die moet in staat zijn om Nederland en zijn burgers te beschermen en om de internationale rechtsorde te bevorderen. De Nederlandse krijgsmacht staat hoog aangeschreven en is in staat moeilijke taken te vervullen. Niettemin kan het ambitieniveau van de krijgsmacht omlaag en de doelmatigheid omhoog. Onze prioriteit ligt bij de bevordering van de internationale rechtsorde door deelneming aan stabilisatie en vredeshandhavende missies waarbij de nadruk ligt op de bescherming van de bevolking.

Het lange termijn perspectief van onze krijgsmacht is taakspecialisatie in EU-verband. Investerings in de krijgsmacht, zowel in mensen als in materieel, moeten proportioneel zijn met realistische ambities over zijn rol en taak. Het boeken van doelmatigheidswinst binnen deze taakopvatting is mogelijk. Ook moet er beter afgestemd worden met andere landen van de EU; nu is de opgetelde krijgsmacht van de Europese landen nog teveel van hetzelfde. Nederland moet streven naar meer samenvoeging van taken in NAVO- en EU-verband. Daarop moet de aanschaf van groot materieel afgestemd zijn. Om de Nederlandse inzet adequaat te kunnen bepalen dienen budgettaire afwegingen binnen de krijgsmacht integraal plaats te vinden. In dit kader worden alle opties overwogen.

Het personeel van defensie vormt de ruggengraat van de krijgsmacht. Hun inzet verdient goede arbeidsomstandigheden en adequate nazorg. Deze zorg moet worden belegd in een Veteranenwet.

De definitieve beslissing over de vervanging van de F16 is uitgesteld. Verlenging van de levensduur van de F16's is mogelijk en heeft onze voorkeur. Pas wanneer dit niet langer mogelijk is, is een beslissing over de vervanging aan de orde zonder dat daarbij sprake is van

een voorkeurspositie van de JSF of enig ander type toestel. Op dat moment zullen we keuzes maken ten aanzien van het gewenste type toestel en de aantallen, op basis van het dan beschikbare aanbod en prijzen passend in onze visie op de toekomst van de krijgsmacht.

4. Nederland in de NAVO.

Nederland is en blijft een toegewijd NAVO-lid. De PvdA vindt dat de NAVO terughoudend moet zijn in het ondernemen van militaire acties buiten het eigen grondgebied ter verdediging van de eigen belangen. In de discussie over het nieuwe strategisch concept voor de NAVO is aandacht nodig voor de verdeling van taken en verantwoordelijkheden bij NAVO-operaties buiten het eigen grondgebied, de functie van kernwapens in de collectieve verdediging van het NAVO-grondgebied, de rol van de NAVO in het veiligstellen van de aanvoer van energie en grondstoffen en de veiligheid van telecommunicatie-infrastructuur tegen aanvallen via internet. Uitbreiding van de NAVO in oostelijke richting is niet uitgesloten, maar ligt op korte termijn niet voor de hand. Een lidmaatschap voor Rusland is geen optie, nauwe samenwerking wel.

5. Naar een kernwapenvrije wereld.

Sinds President Obama in 2009 aankondigde dat de VS een kernwapenvrije wereld nastreeft, is er wereldwijd een nieuwe beweging op gang gekomen om dit te realiseren. Nederland kan bijdragen door bij de NAVO te pleiten voor het afschaffen van de zogeheten kernwapentaak. Nederland heeft geen straaljagers nodig die kernwapens kunnen vervoeren en afwerpen. Nederland moet daarnaast pleiten voor terugtrekking van de Amerikaanse kernwapens van Europees grondgebied.

6. De Millennium Ontwikkelingsdoelstellingen.

De Millennium Ontwikkelingsdoelstellingen zijn de praktische vertaling van de universele mensenrechten. Wij steunen deze doelstellingen onvoorwaardelijk. Ze zijn het ijkpunt voor de inzet van de internationale gemeenschap – en wij moeten onszelf moreel én materieel verantwoordelijk houden voor het bereiken van de doelstellingen. Daarom moet de ontwikkelingssamenwerking verder gemoderniseerd en effectiever worden. De vergroting van de effectiviteit kan bereikt worden door herbezinning op het aantal partnerlanden en door betere afstemming met overige donoren te bewerkstelligen. Er dient te worden gestreefd naar een samenhangend Europees beleid voor ontwikkelingssamenwerking. Tevens wordt de effectiviteit vergroot door onverminderd te werken aan de kwaliteit van de uitvoering. Het is een katalysator die zich richt op groei en de eerlijke verdeling daarvan.

De instrumenten die we inzetten voor ontwikkeling moeten samenhangend zijn – we kunnen niet met de ene hand geven en met de andere hand nemen. Daarom pleiten we voor een ‘vereerlijking’ van het (internationale) handelsbeleid. Er moeten rechtvaardige internationale handels- en klimaatverdragen komen, evenals eerlijke belastingverdragen. Nederland moet zich inzetten om in Europees verband afspraken te maken waardoor het niet langer mogelijk is dat multinationale ondernemingen winsten onbelast uit ontwikkelingslanden wegsluizen. Handelsakkoorden dienen een sociale paragraaf te bevatten en moeten daadwerkelijk bijdragen aan lokale en regionale ontwikkeling. De onderhandelingen van deze verdragen moeten op een gelijkwaardige manier worden gevoerd. Reeds bestaande, voor ontwikkelingslanden oneerlijke handelsverdragen worden herzien.

De Europese markt moet zich verder openstellen voor alle producten – dus ook voor eindproducten- uit de minst ontwikkelde landen. Dumpingpraktijken moeten we uitbannen. Exportsubsidies voor de landbouw moeten verdwijnen. Wij maken ons sterk voor een

certificeringstelsel van herkomst voor producten uit landbouw, bosbouw en mijnbouw, die vanuit ontwikkelingslanden toegelaten worden tot de Nederlandse of de Europese markt.

Wij zetten ons in internationaal verband in voor een internationale heffing op de financiële sector of op financiële transacties (FTT). De opbrengsten kunnen ten goede komen aan het herstel van de schade die de crisis in de financiële sector heeft aangericht in de economie. Met gelijkgezinde landen bekijken we of we de opbrengsten toe kunnen rekenen aan budgetten voor de Millennium Ontwikkelingsdoelstellingen.

Nederland schuwt in haar bilaterale relaties de kritische politieke dialoog niet. Landen waarmee we een relatie onderhouden spreken we aan op de invloed van politieke machtsverhoudingen op de ontwikkeling van hun land en haar burgers. Goed bestuur is cruciaal, corruptie bestrijden we en versnippering gaan we tegen. Nederland zet zich in voor een internationale oplossing voor de klimaatcrisis. Daarbij hoort een overdracht van middelen van ontwikkelde landen naar ontwikkelingslanden. Ontwikkelingslanden en de private sector hebben ook een verantwoordelijkheid.

Nederland blijft voorstander van een robuust wapenhandelsverdrag en voor een betere naleving van de wapenexportcode van de EU. Wapenhandel en wapendoorvoer in Nederland worden strikt aan banden gelegd. De overheid neemt een kritische houding ten aanzien van pensioenfondsen en banken, die investeren in bedrijven die kernwapens, landmijnen en clusterbommen produceren en bedrijven die wapens leveren aan omstreden regimes.

De PvdA wil haar visie op ontwikkeling en internationale samenwerking laten uitvoeren door een Minister voor Internationale Samenwerking. Deze minister kan de bredere coherentieagenda tussen de beleidsterreinen handel, migratie, landbouw en ontwikkelingssamenwerking beter waarborgen in het kabinet. De beschikbare ODA-HGIS middelen kunnen zo binnen één kader worden afgewogen. Daarin handhaven we 0,8% BNP voor ontwikkelingssamenwerking (ODA).

7. Instabiele regio's.

De internationale rechtsorde wordt voortdurend beproefd door bittere conflicten die consequenties hebben voor de betrokken landen en regio's, maar ook ver daarbuiten. Instabiele regio's zijn haarden voor conflict en internationaal terrorisme en daardoor ook een bedreiging voor de Nederlandse veiligheid. De situatie in de Hoorn van Afrika en het Grote Merengebied blijft uiterst precair. De PvdA vindt dat Nederland daar gezien zijn diplomatieke staat van dienst een actieve rol moet spelen.

De PvdA steunt de twee-statenoplossing voor het Palestijns-Israëlijs conflict. Daarin worden de grenzen van Israël en de Palestijnse staat van weerszijden erkend en krijgen beide volken voldoende veiligheidsgaranties en ontwikkelingskansen. Uitgangspunt daarbij is de grens van 1967 en een deling van Jeruzalem als hoofdstad van beide staten. De EU dient de uitslag van de Palestijnse verkiezingen te accepteren en kan contact onderhouden met elke Palestijnse factie die langs democratische weg aan de macht komt.

De PvdA streeft hierbij een evenwichtige benadering van het Israëlisch-Palestijns conflict na, waarbij één maatstaf telt: het internationale recht. Schendingen van het internationaal recht kunnen niet zonder consequenties blijven. Dit betekent dat er een einde moet komen aan de Israëlische nederzettingenpolitiek. De afscheidingsmuur mag niet op Palestijns grondgebied staan. De blokkade van Gaza moet worden beëindigd. Tegenover de verplichtingen die we op

basis van het internationale recht aan Israël stellen, staat dat ook de raketbeschietingen vanuit Gaza op Israël moeten worden gestopt. Ook dit is in strijd met het internationale recht. Beide partijen moeten daarom onder druk worden gezet om zich te houden aan het internationaal recht. Alleen met de bereidheid van beide partijen om zich hieraan te houden, is er een kans op een duurzame, vreedzame oplossing voor het Israelisch-Palestijns conflict.

Het EU-Israël associatieverdrag bepaalt dat de relatie gebaseerd moet zijn op respect voor de mensenrechten. In geval van schending hiervan zou het associatieverdrag met Israël ingezet moeten worden als drukmiddel. De PvdA is zich ervan bewust dat er grote verschillen bestaan in de machtsverhouding tussen de staat Israël en de Palestijnse Autoriteit.

8. Nederland in een beter Europa.

De PvdA zet zich in voor een beter Europa in een betere wereld. Wij zullen onze invloed in Den Haag en Brussel aanwenden om Europa socialer, innovatiever en duurzamer te maken. Herbezinning op de verdeling van Europees geld is daarom hard nodig. Alle Europese lidstaten moeten de komende jaren hun financiën op orde brengen. De Europese begroting moet daarom ook omlaag. De Nederlandse bijdrage kan omlaag en de Nederlandse netto-betalingspositie dient te verbeteren. De EU-afdrachtkorting van 1 miljard euro dient na 2013 te worden gecontinueerd. We blijven ons inzetten voor één vergaderplaats van het Europees Parlement in Brussel.

Een lagere begroting zal Europa dwingen scherpere prioriteiten te stellen. Ook in Europa moeten we stoppen met het rondpompen van gelden en het achterhaalde landbouwbeleid moet worden afgebouwd. Meer geld dient dus te gaan naar innovatie-, energie- en klimaatbeleid, minder naar structuur- en landbouwfondsen.

De EU moet in 2020 de beslissende omslag hebben gemaakt naar een duurzame maak- en kenniseconomie, waarbij werkgelegenheid en sociale zekerheid maximaal gewaarborgd zijn. De PvdA wil dat de EU een gemeenschappelijk energiebeleid voert, waarbij verduurzaming hand in hand gaat met het verminderen van de afhankelijkheid van een beperkt aantal (instabiele) energieleveranciers.

Wij streven binnen de EU naar gemeenschappelijke criminaliteitsbestrijding en naar een gemeenschappelijk asiel- en migratiebeleid, zonder dat daarbij de bescherming van onze privacy gevaar loopt. De EU ambassades zorgen voor adequate dienstverlening aan Nederlanders in het buitenland. Het posten- netwerk van Nederland kan slanker, omdat we meer samen met andere Europese landen kunnen doen.

De grootste kracht van de EU is het brengen van vrede, stabiliteit en voorspoed naar landen die de ambitie hebben lid te worden van de EU. Die kracht is alleen effectief als de landen die lid willen worden ook aan alle voorwaarden voor lidmaatschap voldoen.

9. Europa als assertieve toezichthouder op financiële instellingen.

Europa is de bewaker van de integriteit van financiële instellingen. De PvdA wil een sterk Europees toezichtstelsel waarin alle toezichthouders en centrale banken echt samenwerken. Het Groei- en Stabiliteitspact dient zo te veranderen dat we scherpere sancties kunnen opleggen aan landen die zich niet aan de afspraken houden. Bij de normering dient de schuld- en houdbaarheidspositie ten opzichte van de tekortpositie aan belang te winnen.

bijlage Financiële onderbouwing¹

1. Context en uitgangspunten

De overheidsfinanciën dienen op orde te worden gebracht. Dit betekent dat er de komende jaren grote besparingen moeten worden gerealiseerd. Dat vergt wel behoedzaamheid. Immers, het economisch herstel is broos, de financiële markten zijn nog immer kwetsbaar en de werkloosheid wordt nog elke maand hoger. Het komt dus aan op een goede maatvoering teneinde dit broze herstel niet in de knop te breken.

Economisch gezien is het beter om structurele hervormingen met opbrengsten op de langere termijn te realiseren dan willekeurig te snijden in de uitgaven alleen maar om zoveel mogelijk opbrengsten op de korte termijn te realiseren. Dat zou ook voor de herstellende economische groei funest zijn. Deze benadering wordt dan ook zo veel mogelijk gevolgd maar is uiteraard begrensd door de minimumtekortreductie die uit het Groei en Stabiliteitspact volgt.

Meer specifiek ligt onze prioriteit bij het vinden van besparingsmogelijkheden bij het bestrijden van ondoelmatigheden en onrechtvaardigheden in de aanwending van belastinggeld. Dus bezuinigen we waar mogelijk op bijvoorbeeld bureaucratie, bestuurlijke drukte en ineffectieve subsidies; en corrigeren we fiscale systemen zodat door de sterkste schouders daadwerkelijk de zwaarste lasten gedragen worden.

Een ander uitgangspunt is dat we de productieve kracht van de Nederlandse economie niet willen aantasten, liefst nog willen versterken. Dus investeren we in onderwijs, verlagen we de kosten van arbeid en halen we de woningmarkt van het slot.

Uiteraard vinden wij het ook belangrijk participatie te stimuleren en armoede te bestrijden. Dat is goed voor de mensen die het aan gaat en uiteindelijk ook voor onze economie. Dus stimuleren we dat gezonde mensen langer doorwerken en besteden we extra aandacht aan schuldhelpverlening en (het bestrijden van) armoede onder kinderen.

Tenslotte is het soms niet anders mogelijk dan dat we ook ambities aanpassen. Om die reden pleiten we bijvoorbeeld voor een nieuwe visie op de krijgsmacht en pleiten we voor een lagere Europese begroting. Dat leidt ook tot besparingen.

Bij ongewijzigd beleid ontwikkelt het begrotingstekort zich als volgt:

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Feitelijk EMU Saldo	-6.3%	-4.9%	-3.8%	-3.0%	-3.0%	-2.9%
Structureel EMU Saldo	-4.9%	-4.0%	-3.4%	-2.8%	-3.0%	-3.1%

Uit deze cijfers blijkt het volgende:

---

¹ De financiële onderbouwing van dit verkiezingsprogramma is werk in uitvoering. De lopende gesprekken met het Centraal Planbureau zijn nog niet in de plannen verwerkt. De uitgewerkte financiële plannen en de doorrekening daarvan door het Centraal Planbureau worden op 20 mei gepubliceerd.

- Ook zonder aanvullend beleid voldoet Nederland aan de in Europa gemaakte afspraken om het structurele en feitelijke tekort in 2013 weer onder de -3% gebracht te hebben.
- Vanaf dat moment gelden de gewone normen van het Stabiliteits- en Groei Pact. Deze vragen een stelselmatige structurele verbetering van het saldo met tenminste 0.5% totdat het saldo de zogeheten middellange- termijn doelstelling heeft gehaald van om en nabij 0.
- Dit betekent dat het minimaal noodzakelijke saldo- verbeteringspad er als volgt uit ziet:

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2019	Houdbaar
Structureel EMU Saldo	-4.9%	-4.0%	-3.4%	-2.8%	-2.3%	-1.8%	0%	+1.5% (29 mjd)

Er zal in de komende kabinetsperiode om tenminste aan de normen van het Stabiliteits- en Groei Pact te voldoen, dus minstens 1.3% extra (netto 8.5 miljard euro) bespaard moeten worden door te bezuinigen op de uitgaven of door de lasten te verhogen².

2. Besparingen

Wij stellen het volgende voor, uitgaande van een totale opgave van 30 miljard euro (afgerond). Uitgangspunt is daarbij dat het begrotingstekort in 8 jaar tot 0 wordt teruggebracht:

- In de komende kabinetsperiode 2011-2015³ zullen wij 10 miljard besparingen realiseren
- In de komende kabinetsperiode 2011-2015 zullen wij voor nog eens 10 miljard besluiten nemen die op langere termijn 10 miljard opleveren (en het houdbaarheidstekort met een zelfde bedrag verminderen)
- In de volgende kabinetsperiode 2015-2019 zal nog eens 10 miljard moeten worden bespaard.

De besparingen⁴⁵ zullen o.a. op de volgende terreinen plaatsvinden⁶:

- Verhogen AOW-leeftijd: 4 miljard
- Aanpassing hypotheekrente-aftrek: 5-6 miljard
- Leenstelsel basisbeurs: 0,75 miljard
- Aanpassen ambitieniveau krijgsmacht: 1 miljard
- Nieuw toptarief: 0,25 miljard
- Bedrijfsvoering Rijksoverheid: 2 miljard
- Vermindering Bestuurlijke Druk: 1,5 miljard
- Vermindering subsidies: 0,75 miljard

² 1.3% is het verschil tussen een tekort van 3.1% bij ongewijzigd beleid en de tekortwaarde van 1.8% die minimaal noodzakelijk is in 2015.

³ We spreken over kabinetsperiodes 2011-2015 en 2015-2019. We gaan er daarbij vanuit dat het komende kabinet verantwoordelijk is voor de begrotingen van 2011 t/m 2015.

⁴ De genoemde bedragen zijn schattingen van de structurele opbrengsten

⁵ Wanneer de precieze opbrengsten precies gerealiseerd worden is onderwerp van bespreking met het Centraal Planbureau.

⁶ Al deze bedragen zijn eerste schattingen ofwel op basis van de Heroverwegingsrapporten (bijvoorbeeld bij defensie, rijksoverheid en bestuur) ofwel op basis van eerste inschattingen naar aanleiding van de eerste gesprekken met het Centraal Planbureau.

- Decentralisatie uitvoering sociale zekerheid: 1 miljard
- Doelmatigheidswinsten zorgkosten: 2 miljard
- Vermindering afdracht EU: 1+ miljard

3. Belastingen

In zijn algemeenheid wordt ons stelsel van belastingen beter in lijn gebracht met twee leidende principes: 'de sterkste schouders moeten de zwaarste lasten dragen' en 'de vervuiler betaalt'. Fiscaal zal bij burgers vooral een schuif plaatsvinden waarbij vermogen en milieubelastend gedrag zwaarder belast worden en de opbrengsten daarvan gebruikt worden om de belastingdruk op arbeidsinkomen aan met name de onderkant te verlagen (tarieven omlaag en schijven verlengen). Ook zullen bestaande fiscale regelingen (zoals de hypotheekrente-aftrek) in lijn gebracht worden met het principe dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen. Bij bedrijven zal de lastenverzwaring vooral plaats vinden door milieubelastende activiteiten zwaarder te belasten en zal de opbrengst voor een groot deel worden ingezet door het aantrekkelijker te maken voor bedrijven om zich met eigen vermogen te financieren (met als consequentie dat het minder aantrekkelijk wordt voor bedrijven om zich met schulden te financieren). Ook wordt een bankbelasting geïntroduceerd.

4. Intensiveringen

Er wordt extra geld uitgetrokken voor met name onderwijs. Het totale bedrag zal in de orde van grootte van ruim 2 miljard liggen. Dit wordt o.a. besteed aan verbetering van de Voor- en Vroegschoolse Educatie, de verdere verbetering van de positie van leraren, kwaliteitsverbetering van het onderwijs in het MBO, de introductie van meer differentiatie en maatwerk in het WO/HBO en het mogelijk maken van 'stapelen' en doorstromen richting het hoger onderwijs. De opbrengsten van de introductie van het sociaal leenstelsel zullen hier geheel voor worden aangewend. Daarnaast zal een deel gefinancierd worden uit herprioritering binnen het onderwijsbudget bijvoorbeeld door het bekostigingsmodel te vereenvoudigen en subsidies te verminderen. Tenslotte zal ook nieuw geld worden vrijgemaakt door elders op de rijksbegroting te bezuinigen. In die zin beogen we met maatregelen als in paragraaf 2 van deze bijlage beschreven, meer te besparen dan nodig voor de reductie van het begrotingstekort zodat er ook middelen overblijven voor intensiveringen in met name onderwijs. Ook voor de wijkenaanpak, loonkostensubsidies, schuldhelpverlening en bestrijding van armoede onder kinderen zal extra geld worden uitgetrokken.⁷

---

⁷ Ook hier geldt dat we over precieze bedragen en maatregelen nog in gesprek zijn met het Centraal Planbureau.